

گزارش فصلی تحولات اقتصاد ایران

بانک خاورمیانه
Middle East Bank

پاییز ۱۴۰۲

تذکر

آمار و اطلاعات استفاده شده در این گزارش بر مبنای داده‌هایی است که در زمان انتشار آن (۱۷ دی ۱۴۰۲) از منابع معتبری که در متن یا زیرنویس‌ها ذکر شده‌اند، قابل دسترسی بوده است. آمار، اطلاعات و تحلیل‌های ارائه شده در این گزارش صرفاً جنبه اطلاع‌رسانی داشته و هیچ مسئولیت یا تعهدی را از سوی بانک خاورمیانه و یا سازمان‌ها و افراد وابسته به آن ایجاد نمی‌کند.

فهرست مطالب

۲	اقتصاد ایران در یک نگاه
۳	مقدمه
۳	۱. بخش واقعی
۵	نفت
۶	مسکن
۷	نیروی کار
۸	۲. قیمت‌ها و تورم
۱۰	۳. تراز پرداخت
۱۲	۴. بازار ارز
۱۳	۵. بخش پولی و اعتباری
۱۶	۶. وضعیت مالی دولت
۱۶	لایحه بودجه ۱۴۰۳
۲۱	عملکرد مالی دولت در سال ۱۴۰۲
۲۵	۷. بازار سرمایه
۲۷	۸. سایر تحولات
۲۷	۹. نکات کلیدی

یادداشت: در این گزارش هر جا نرخ رشد متغیری ارائه شده، منظور درصد تغییر آن متغیر در دوره یا مقطع مورد بحث نسبت به دوره یا مقطع مشابه در سال قبل از آن است، مگر این که خلاف آن ذکر شده باشد. برای مثال، منظور از «رشد درآمدهای نفتی در بهار ۱۴۰۲»، درصد تغییر این درآمدها در بهار ۱۴۰۲ نسبت به بهار ۱۴۰۱ است.

نسخه الکترونیکی این گزارش و شماره‌های قبل از آن در آدرس زیر قابل دسترسی است:

<http://middleeastbank.ir/page/EconomicReports>

اقتصاد ایران در یک نگاه

شاخص	بهار ۱۴۰۱	تابستان ۱۴۰۱	پاییز ۱۴۰۱	زمستان ۱۴۰۱	سال ۱۴۰۱	بهار ۱۴۰۲	تابستان ۱۴۰۲	پاییز ۱۴۰۲
مشارکت و بیکاری (درصد)								
نرخ مشارکت جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر	۴۰/۹	۴۱/۰	۴۱/۰	۴۰/۵	۴۰/۹	۴۱/۲	۴۱/۶	۴۱/۵
نرخ بیکاری جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر	۹/۲	۸/۹	۸/۲	۹/۷	۹/۰	۸/۲	۷/۹	۷/۶
نرخ بیکاری جوانان ۱۵ تا ۲۴ ساله	۲۴/۰	۲۳/۰	۱۹/۲	۲۴/۲	۲۲/۶	۲۱/۶	۲۰/۱	۲۰/۶
نرخ رشد تولید ناخالص داخلی و زیربخش‌های آن به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۹۵ (درصد)								
تولید ناخالص داخلی	۱/۹	۳/۹	۴/۹	۵/۳	۴/۰	۶/۰	۳/۶	-
صنایع و معادن	-۰/۰	۸/۵	۸/۲	۹/۰	۶/۵	۴/۰	۳/۷	-
نفت	۳/۵	۱۰/۵	۱۵/۴	۱۲/۰	۱۰/۰	۱۶/۵	۱۷/۸	-
کشاورزی	۱/۹	-۰/۸	۱/۱	۱/۵	۱/۱	۲/۰	-۰/۱	-
خدمات	۲/۳	۲/۴	۳/۰	۲/۹	۲/۷	۵/۷	۲/۷	-
تولید ناخالص داخلی بدون نفت	۱/۷	۳/۵	۴/۱	۴/۷	۳/۵	۴/۹	۲/۴	-
تشکیل سرمایه ثابت ناخالص (به قیمت بازار)	-۱/۴	۶/۶	۱۵/۱	۶/۰	۶/۷	۲/۰	۶/۴	-
نفت (هزار بشکه در روز)								
متوسط تولید*	۲,۵۵۵	۲,۵۶۵	۲,۵۶۸	۲,۵۷۲	۲,۵۶۵	۲,۶۹۲	۲,۹۹۹	-
نرخ تورم نقطه به نقطه (درصد)								
رشد شاخص بهای مصرف‌کننده (۱۴۰۰=۱۰۰)	۳۸/۹	۴۷/۵	۴۵/۱	۵۰/۳	۴۵/۸	۵۰/۶	۳۹/۵	۳۹/۶
رشد شاخص بهای تولیدکننده (۱۳۹۵=۱۰۰)	۴۹/۳	۴۳/۲	۴۰/۱	۴۶/۸	۴۴/۳	۴۲/۴	۴۵/۳	-
تراز پرداخت‌ها (میلیون دلار)								
صادرات نفتی	۱۴,۳۵۲	۱۵,۰۴۲	۱۲,۸۹۶	۱۳,۱۲۱	۵۵,۴۱۰	۱۳,۶۲۶	-	-
صادرات غیرنفتی	۱۱,۲۵۳	۱۰,۰۱۲	۱۰,۸۳۸	۱۰,۱۴۴	۴۲,۲۴۷	۹,۹۲۶	-	-
واردات کالا	۱۶,۴۴۷	۱۷,۵۵۸	۱۹,۲۳۷	۲۲,۱۶۷	۷۵,۴۰۹	۱۷,۳۳۸	-	-
تراز حساب کالا	۹,۱۵۷	۷,۴۹۶	۴,۴۹۶	۱,۰۹۸	۲۲,۲۴۷	۶,۲۱۳	-	-
تراز بازرگانی غیرنفتی	-۵,۱۹۵	-۷,۵۴۶	-۸,۳۹۹	-۱۲,۰۲۳	-۳۳,۱۶۳	-۷,۳۱۹	-	-
تراز حساب جاری	۷,۸۴۵	۵,۵۲۰	۲,۴۴۲	-۱,۶۰۲	۱۴,۲۰۵	۴,۳۹۳	-	-
تراز حساب سرمایه	-۱۰,۰۳۲	-۲,۸۱۸	-۳,۳۳۲	۱,۱۱۳	-۱۵,۰۶۹	-۹,۳۵۴	-	-
تغییر در ذخایر بین‌المللی	۱۸۹	۲,۲۲۸	۴۷۶	۱,۱۴۰	۴,۰۳۳	-۸۱	-	-
نرخ برابری دلار آمریکا با ریال (متوسط طی دوره)								
بازار آزاد (اسکناس)	۲۸۹,۹۱۵	۳۱۱,۳۸۸	۳۴۵,۷۸۹	۴۳۰,۸۱۶	۳۴۳,۵۳۶	۵۰۷,۰۹۸	۴۹۵,۶۱۸	۵۰۶,۲۵۴
بازار متشکل ارزی (حواله)	۲۴۶,۹۰۰	۲۶۴,۶۳۰	۲۷۶,۹۴۷	۳۰۷,۳۶۸	۲۷۳,۵۷۱	۳۷۹,۱۷۱	۳۷۶,۸۶۵	۳۷۸,۵۰۳
متغیرهای پولی و اعتباری (هزار میلیارد ریال - در انتهای دوره)								
پایه پولی	۶,۴۰۴	۶,۹۰۷	۷,۶۶۳	۸,۶۰۰	۸,۶۰۰	۹,۰۸۱	۹,۸۱۱	-
بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی	۱,۴۴۹	۱,۶۶۰	۲,۷۲۴	۳,۹۱۲	۳,۹۱۲	۳,۹۳۳	۵,۲۱۱	-
خالص بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی	۱۴۰	-۲۷۳	-۵۵۱	-۱,۹۸۶	-۱,۹۸۶	-۷۵۱	۷۷	-
خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی	۵,۴۵۱	۵,۷۷۰	۵,۵۹۲	۶,۸۲۴	۶,۸۲۴	۵,۷۹۴	۴,۹۲۷	-
نقدینگی	۵۱,۰۵۰	۵۵,۹۴۹	۵۹,۰۵۶	۶۳,۳۷۷	۶۳,۳۷۷	۶۵,۸۶۰	۷۰,۹۹۱	-
حجم پول	۱۱,۲۶۸	۱۲,۷۴۳	۱۳,۹۰۸	۱۶,۲۹۷	۱۶,۲۹۷	۱۶,۹۴۷	۱۷,۹۱۳	-
سپرده‌های دیداری	۱۰,۴۰۸	۱۱,۸۲۴	۱۲,۸۹۱	۱۵,۰۷۱	۱۵,۰۷۱	۱۵,۷۴۸	۱۶,۶۷۸	-
شبه پول (سپرده‌های غیردیداری)	۳۹,۷۸۱	۴۳,۲۰۷	۴۵,۱۴۸	۴۷,۰۸۰	۴۷,۰۸۰	۴۸,۹۱۳	۵۳,۰۷۸	-
ضریب فزاینده نقدینگی	۷/۹۷	۸/۱۰	۷/۷۱	۷/۳۷	۷/۳۷	۷/۲۵	۷/۲۴	-
وضعیت مالی دولت (هزار میلیارد ریال)								
داده‌های این بخش در دسترس نیست.								
بورس اوراق بهادار تهران (در آخرین روز دوره)								
شاخص کل	۱,۵۳۹,۶۳۲	۱,۳۵۵,۲۴۰	۱,۴۹۶,۲۰۱	۱,۹۶۰,۴۵۷	۱,۹۶۰,۴۵۷	۲,۱۷۳,۸۹۳	۲,۱۲۱,۲۱۳	۲,۲۱۰,۲۱۷
شاخص مالی	۱,۵۳۴,۶۹۶	۱,۴۲۷,۷۹۷	۱,۴۴۷,۶۹۶	۱,۷۰۶,۲۸۷	۱,۷۰۶,۲۸۷	۲,۰۰۷,۹۷۰	۱,۹۰۳,۱۳۱	۱,۹۴۹,۵۶۴
شاخص صنعت	۱,۴۳۷,۳۳۶	۱,۲۵۴,۰۸۸	۱,۴۰۳,۵۴۱	۱,۸۶۷,۴۰۶	۱,۸۶۷,۴۰۶	۲,۰۵۲,۹۷۶	۲,۰۱۲,۰۵۷	۲,۱۰۱,۱۱۵
ارزش بازار (هزار میلیارد ریال)	۶۱,۰۰۶	۵۱,۰۶۲	۵۵,۳۷۹	۷۲,۵۶۲	۷۲,۵۶۲	۷۹,۸۹۴	۷۴,۴۸۵	۷۷,۱۵۴

ماخذ: گزارش‌های مختلف بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، مرکز آمار ایران و بورس اوراق بهادار تهران
* بر اساس گزارش‌های اوپک (منابع ثانویه)

مقدمه

متغیرهای پولی و اعتباری به تفکیک کل‌های پولی از جمله پایه پولی، پول، شبه پول و نقدینگی و نیز خلاصه وضعیت دارایی‌ها و بدهی‌های سیستم بانکی منتهی به نیمه نخست سال ۱۴۰۲ و همچنین وضعیت تسهیلات بانکی تا آبان‌ماه ۱۴۰۲ مورد توجه قرار گرفته است.

در بخش ششم گزارش، علاوه بر لایحه بودجه سال ۱۴۰۳، عملکرد مالی دولت در هفت ماهه نخست سال ۱۴۰۲ به بوته تحلیل گذاشته شده است. در بخش هفتم، تحولات متغیرهای کلیدی بازار سرمایه از جمله ارزش کل معاملات، حجم معاملات، تعداد دفعات معاملات و ارزش بازار در کنار نحوه تأمین مالی شرکت‌های بورسی در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۲ نشان داده شده است. در بخش سایر تحولات، خلاصه‌ای از گزارش بانک جهانی در خصوص وضعیت فقر در ایران آورده شده و در نهایت، نکات کلیدی این گزارش به صورت خلاصه آورده شده است.

گزارش حاضر به بررسی تحولات اقتصاد ایران در بخش‌های مختلف اقتصاد می‌پردازد. در بخش واقعی، رشد و تحولات فصلی تولید ناخالص داخلی تا نیمه نخست سال ۱۴۰۲، تولید و قیمت نفت خام سنگین ایران تا آبان‌ماه ۱۴۰۲، تحولات بازار نیروی کار در فصل پاییز ۱۴۰۲ و روند متغیرهای بخش مسکن در هشت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۲ بررسی شده‌اند. روند شاخص قیمت مصرف‌کننده و استخراج نرخ‌های تورم ماهانه، نقطه‌به‌نقطه و سالانه در پاییز سال ۱۴۰۲ در بخش قیمت‌ها و تورم مورد توجه قرار گرفته است. وضعیت تراز پرداخت‌ها در سه‌ماهه نخست سال ۱۴۰۲ و روند واردات و صادرات گمرکی در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۲ محتوای بخش سوم گزارش را پوشش داده است. روند تحولات روزانه قیمت دلار آمریکا در برابر ریال ایران به تفکیک بازار آزاد و بازار متشکل ارزی در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۲ در بخش چهارم گزارش حاضر بررسی شده است. علاوه بر این، در بخش پنجم گزارش، تحولات

۱. بخش واقعی

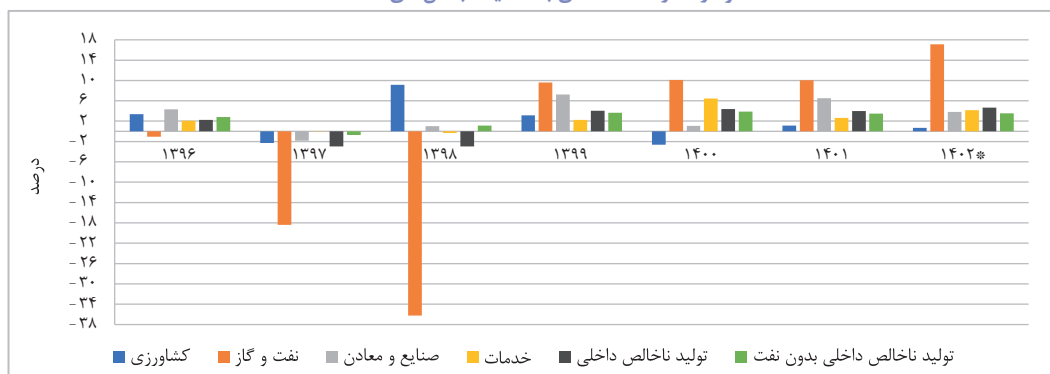
حکایت دارد. بخش عمده رشد اقتصادی در شش ماهه نخست سال ۱۴۰۲ مربوط به بخش خدمات با سهم از رشد ۲/۳ واحد درصدی بوده است. سهم از رشد بخش نفت نیز برای این مدت معادل ۱/۴ واحد درصد محاسبه شده، در حالی که این سهم در سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ معادل ۰/۸ واحد درصد بوده است. رشد ۱۷/۱ درصدی بخش نفت در نیمه نخست سال جاری در حالی رقم خورده است که در مجموع سال ۱۴۰۱ نیز رشد قابل توجه ۱۰/۰ درصدی برای این بخش ثبت شده بود.

باید توجه داشت که هیچ خبر رسمی از توافق سیاسی بین ایران و آمریکا منتشر نشده و به نظر می‌رسد افزایش صادرات نفت ایران در این مدت تا حدی ناشی از نیاز جهان به کنترل قیمت جهانی نفت بوده است. رشد اقتصادی بدون نفت در شش ماهه نخست سال ۱۴۰۲ معادل ۳/۶ درصد برآورد شده است. نمودار ۱ رشد اقتصادی را به تفکیک بخش‌های مختلف و نمودار ۲ سهم این بخش‌ها را از رشد اقتصادی در سال‌های اخیر بر اساس گزارش‌های بانک مرکزی نشان می‌دهد.

آخرین آمار منتشرشده حساب‌های ملی سال ۱۴۰۲ از سوی بانک مرکزی در زمان تهیه این یادداشت از رشد مثبت اقتصادی کشور در شش ماهه نخست این سال حکایت دارد. در این مدت همچون مدت مشابه سال گذشته، همه بخش‌های اصلی اقتصادی رشدهای مثبت را تجربه کرده‌اند. در گزارش مرکز آمار نیز رشد مثبت اقتصادی در شش ماهه نخست سال ۱۴۰۲ به ثبت رسیده است. باید توجه داشت که گزارش مرکز آمار به قیمت‌های بازار محاسبه شده و گزارش بانک مرکزی به قیمت پایه ارایه شده است. در عین حال تفاوت‌هایی در نحوه دسته‌بندی فعالیت‌های اقتصادی بین این دو گزارش وجود دارند. علاوه بر این، جهت محاسبه تولید به قیمت ثابت در گزارش بانک مرکزی سال پایه ۱۳۹۵ در نظر گرفته شده و در گزارش مرکز آمار ایران از سال پایه ۱۳۹۰ استفاده شده است. در این گزارش داده‌های بانک مرکزی مبنای تحلیل قرار گرفته است.

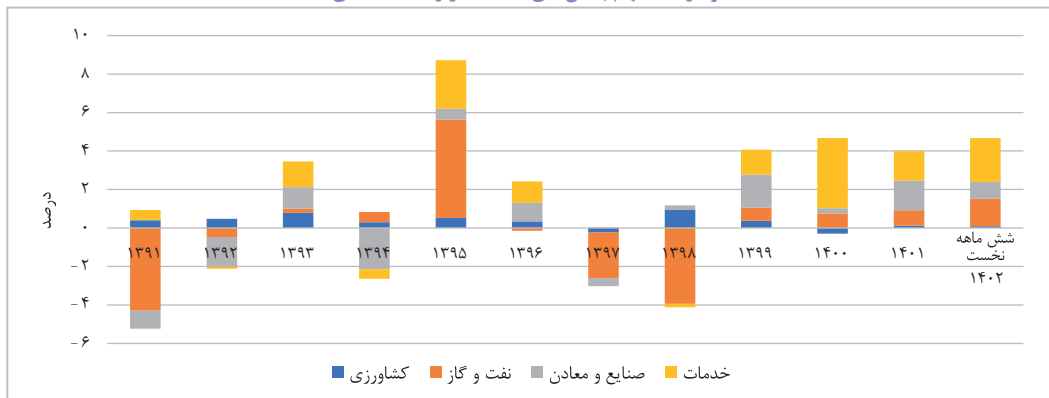
بر اساس گزارش بانک مرکزی، کل ارزش افزوده ایجادشده (به قیمت جاری) در اقتصاد کشور در شش ماهه نخست سال ۱۴۰۲ بالغ بر ۶۷,۸۶۷/۸ هزار میلیارد ریال بوده که به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۹۵ از رشد اقتصادی ۴/۷ درصدی

نمودار ۱- رشد اقتصادی به تفکیک بخش‌های مختلف

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران
* داده‌های سال ۱۴۰۲ مربوط به شش ماهه نخست است.

نمودار ۲- سهم بخش‌های مختلف از رشد اقتصادی

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

مدت تجربه کرده‌اند. از سوی دیگر نرخ رشد اقتصادی گروه کشاورزی در گزارش بانک مرکزی مثبت ۰/۷ درصد گزارش شده که ناشی از افزایش ۸/۷ درصدی تولید محصولات زراعی، رشد ۲/۱ درصدی تولید محصولات باغی و انبساط ۴/۷ درصدی تولید محصولات اصلی دامی بوده است. جدول ۱ جزئیات نرخ رشد اقتصادی را در دو فصل ابتدایی سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ برای گروه‌های اصلی اقتصاد کشور بر مبنای گزارش بانک مرکزی نشان می‌دهد. داده‌های مقدماتی بانک مرکزی نشان می‌دهند که روند کاهشی مصرف بخش خصوصی که به افت مستمر رفاه خانوار منجر شده

گروه صنایع و معادن در گزارش بانک مرکزی در نیمه نخست ۱۴۰۲ معادل ۳/۸ درصد رشد داشته است. تمام زیربخش‌های این گروه در این مدت رشد مثبت را تجربه کرده‌اند، اگرچه رشد زیربخش استخراج معدن بیشترین (۴/۵ درصد) و رشد زیربخش آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه کمترین (۳/۰ درصد) بوده است. گروه خدمات در گزارش بانک مرکزی در نیمه نخست سال ۱۴۰۲ رشد ۴/۲ درصدی را ثبت کرده است. در این گروه زیرمجموعه فعالیت‌های مربوط به تأمین جا و غذا بیشترین رشد (۲۵/۹ درصد) و فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی کمترین رشد (منفی ۱۳/۴ درصد) را در همین

جدول ۱- نرخ رشد تولید ناخالص داخلی و زیرمجموعه‌های آن به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۹۵ (درصد - واحد درصد)

سهم از رشد در شش ماهه نخست ۱۴۰۲	۱۴۰۲		۱۴۰۱		شش ماهه نخست	تابستان	بهار	سال	شش ماهه نخست	تابستان	بهار	
	شش ماهه نخست	تابستان	بهار	سال								
۰/۱	۰/۷	۰/۱	۲/۰	۱/۱	۱/۱	۰/۸	۱/۹	۱/۱	۰/۸	۱/۹	۱/۹	گروه کشاورزی
۱/۴	۱۷/۱	۱۷/۸	۱۶/۵	۱۰/۰	۶/۷	۱۰/۵	۳/۵	۱۰/۰	۱۰/۵	۳/۵	۳/۵	گروه نفت و گاز
۰/۹	۳/۸	۳/۷	۴/۰	۶/۵	۴/۳	۸/۵	۰/۰	۶/۵	۴/۳	۸/۵	۰/۰	گروه صنایع و معادن
۲/۳	۴/۲	۲/۷	۵/۷	۲/۷	۲/۴	۲/۴	۲/۳	۲/۷	۲/۴	۲/۴	۲/۳	گروه خدمات
-	۳/۶	۲/۴	۴/۹	۳/۵	۲/۶	۳/۵	۱/۷	۳/۵	۲/۶	۳/۵	۱/۷	تولید ناخالص داخلی به قیمت پایه (بدون نفت)
۴/۷	۴/۷	۳/۶	۶/۰	۴/۰	۳/۰	۳/۹	۱/۹	۴/۰	۳/۰	۳/۹	۱/۹	تولید ناخالص داخلی به قیمت پایه

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، گزارش تحولات بخش واقعی اقتصاد ایران نیمه نخست سال ۱۴۰۲ (به قیمت‌های جاری و ثابت سال پایه ۱۳۹۵)

رشد تشکیل سرمایه به شکل ماشین‌آلات در شش ماهه نخست سال ۱۴۰۲ معادل ۷/۶ درصد بوده، در حالی که تشکیل سرمایه به شکل ساختمان رشد ۲/۷ درصدی را تجربه کرده است. دسته سایر نیز در این مدت افزایش ۱/۲ درصدی را به ثبت رسانده است. عملکرد تجارت خارجی کشور در گزارش بانک مرکزی از افزایش قابل توجه صادرات کالاها و خدمات (رشد ۲۳/۰ درصدی) و افزایش اندک واردات کالاها و خدمات (رشد ۰/۶ درصدی) در نیمه نخست سال ۱۴۰۲ حکایت دارد. جدول ۲ نرخ رشد هزینه ناخالص داخلی را به تفکیک اجزای آن و بر اساس گزارش بانک مرکزی به تصویر می‌کشد.

بود، از فصل چهارم سال ۱۳۹۹ متوقف شده و رشد مصرف بخش خصوصی در شش ماهه نخست سال ۱۴۰۲ نیز ادامه داشته است (۵/۹ درصد). در مقابل، رشد مصرف دولتی در نیمه نخست سال ۱۴۰۲ تنها مثبت ۰/۹ درصد عنوان شده است.

طبق گزارش بانک مرکزی، تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در نیمه نخست سال ۱۴۰۲ رشد ۴/۵ درصدی را تجربه کرده است. تا بهار ۱۴۰۰ در گزارش‌های بانک مرکزی، تشکیل سرمایه به دو گروه ساختمان و ماشین‌آلات تقسیم‌بندی می‌شد، در حالی که پس از آن دسته سومی تحت عنوان «سایر تشکیل سرمایه» اضافه شده که شامل هزینه‌های تحقیق و توسعه، اکتشاف معادن، اشیاء گران‌بها و سایر اقلام می‌شود.

جدول ۲- نرخ رشد هزینه ناخالص داخلی و اجزای آن به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۹۵ (درصد)

۱۴۰۲		۱۴۰۱			
نیمه نخست	تابستان	بهار	سال	نیمه نخست	تابستان
۵/۹	۴/۴	۷/۵	۸/۷	۵/۹	۵/۴
۰/۹	-۳/۰	۵/۳	-۳/۶	-۷/۹	-۹/۱
۴/۵	۶/۴	۲/۰	۶/۷	۳/۰	۶/۶
۷/۶	۱۱/۸	۲/۱	۱۵/۴	۱۳/۲	۱۱/۸
۲/۷	۳/۴	۱/۷	۱/۲	-۲/۳	۳/۹
۱/۲	-۴/۱	۷/۷	-۰/۴	-۳/۷	۰/۷
خالص صادرات کالاها و خدمات					
۲۳/۰	۳۳/۱	۱۳/۸	۸/۲	۶/۸	۶/۲
۰/۶	۰/۰	۱/۳	۷/۵	۱۴/۱	۱۳/۶
۵/۱	۴/۰	۶/۳	۳/۸	۲/۷	۳/۲

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، گزارش تحولات بخش واقعی اقتصاد ایران نیمه نخست سال ۱۴۰۲ (به قیمت‌های جاری و ثابت سال پایه ۱۳۹۵)

مقابل، زیرگروه تأمین آب، برق و گاز طبیعی در نیمه نخست سال ۱۴۰۲ انقباض ۶/۲ درصدی را تجربه کرده است. در گزارش مرکز آمار، بخش خدمات در نیمه نخست سال ۱۴۰۲ با رشد ۸/۴ درصدی همراه بوده است. در این بین بیشترین رشد مربوط به زیربخش واسطه‌گری‌های مالی (۳۰/۲ درصد) بوده، در حالی که رشد زیربخش فعالیت‌های مالی و بیمه (واسطه‌گری‌های مالی) در گزارش بانک مرکزی تنها ۱/۹ درصد برای شش ماهه نخست سال ۱۴۰۲ ثبت شده است. نرخ رشد اقتصادی گروه کشاورزی، برخلاف گزارش بانک مرکزی، در گزارش مرکز آمار منفی ۳/۷ درصد در نیمه نخست سال ۱۴۰۲ گزارش شده است.

در گزارش مرکز آمار، رشد اقتصادی نیمه نخست سال ۱۴۰۲ معادل ۷/۱ درصد و رشد بدون نفت در همین مدت معادل ۴/۲ درصد عنوان شده است. در این گزارش، بخش استخراج نفت و گاز طبیعی (به عنوان یکی از زیرمجموعه‌های گروه صنعت) که از سال ۱۳۹۹ تا سال ۱۴۰۱ همواره رشد مثبت اما کمتر از ۱۰ درصد داشته، در شش ماهه نخست سال ۱۴۰۲ رشد قابل توجه ۲۲/۷ درصدی را تجربه کرده تا سهم ۳/۱ واحد درصدی از رشد اقتصادی داشته باشد. بیشترین رشد در بین زیرمجموعه‌های گروه صنعت در شش ماهه نخست سال ۱۴۰۲ مربوط به همین زیربخش استخراج نفت و گاز طبیعی است. پس از این زیربخش، زیربخش ساختمان با رشد ۳/۷ درصدی قرار دارد. در

بخش نفت

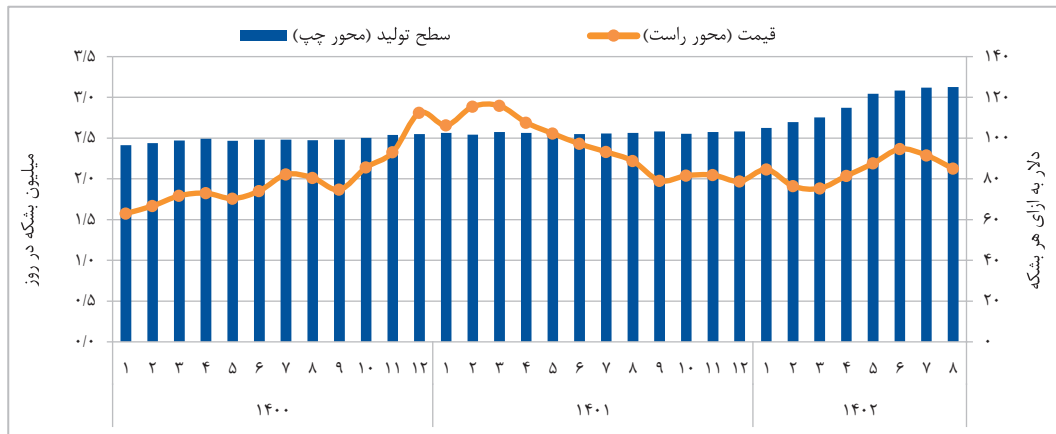
بخش نفت که در پی شرایط خاص تحریمی ایران، تقریباً از اوایل سال ۱۳۹۸ تا اواخر سال ۱۳۹۹ سهم کم‌رنگی از ارزش افزوده ایجادشده در کشور داشت، با روی کار آمدن رییس جمهور بایدن در آمریکا، افزایش قیمت جهانی نفت و بروز نشانه‌هایی از آغاز مذاکرات ایران با عربستان، آمریکا و اروپا، به تدریج سهم خود را افزایش داد. بر اساس گزارش‌های مقدماتی بانک مرکزی، در نیمه نخست سال ۱۴۰۲، سهم گروه نفت و گاز از کل ارزش افزوده ایجادشده در کشور به قیمت‌های جاری به رقم ۸/۷ درصد رسیده که اگرچه نسبت به مدت مشابه سال قبل کاهش ۴/۲ واحد درصدی را نشان می‌دهد، اما از سهم ۴/۵ درصدی و ۳/۵ درصدی این بخش به ترتیب در نیمه نخست سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۳۹۹ به مراتب بیشتر است.

شایان ذکر است که سهم گروه نفت و گاز از تولید ناخالص داخلی در سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۸ به ترتیب معادل ۱۳/۵ درصد، ۱۳/۰ درصد و ۷/۴ درصد بوده است. انتشار رسمی آمار تولید نفت کشور تقریباً از همان اوایل دور جدید تحریم‌ها در سال ۱۳۹۷ مختل شد و بهترین آمار در دسترس آن مربوط به گزارش‌های اوپک است که از منابع ثانویه دریافت می‌شود.

بر اساس این گزارش‌ها، کل تولید نفت خام کشور در ماه نوامبر ۲۰۲۳ (تقریباً مطابق با آبان ۱۴۰۲)، به ۳/۱ میلیون بشکه در روز رسیده که نسبت به ماه مشابه سال قبل رشد ۲۱/۹ درصدی و نسبت به ماه مشابه دو سال قبل رشد ۲۶/۵ درصدی را نشان می‌دهد. به این ترتیب تولید نفت کشور در بیشترین سطح خود از نیمه سال ۱۳۹۷ به این سو قرار دارد، اگرچه هنوز با رکورد ۳/۸ میلیون بشکه در روز در دوره پس از توافق هسته‌ای فاصله دارد. آمار صادرات نفتی در سال‌های اخیر از آمار تولید محرومانه‌تر تلقی شده و تقریباً هیچ آمار رسمی از آن منتشر نمی‌شود. با این حال صندوق بین‌المللی پول متوسط صادرات نفت خام ایران در سال ۲۰۲۳ را بیش از یک میلیون

بشکه در روز برآورد کرده که نسبت به سال ۲۰۲۲ رشد ۱۳/۰ درصدی را نشان می‌دهد. منابع غیررسمی دیگر نیز عمدتاً صادرات بیش از یک میلیون بشکه در روز را برای سال ۲۰۲۳ گزارش کرده‌اند. صادرات نفت ایران در سال ۱۳۹۸ به حدود ۲۰۰ هزار بشکه در روز و با شیوع ویروس کرونا و کاهش تقاضای جهانی در اوایل سال ۱۳۹۹ به زیر ۱۰۰ هزار بشکه در روز نیز رسیده بود. اما به مرور و به ویژه پس از روی کار آمدن دولت جدید در آمریکا و گسترش واکسیناسیون عمومی در بسیاری از کشورهای جهان و رفع محدودیت‌های ناشی از کرونا و افزایش تقاضای جهانی نفت، این رقم بهبود یافت. جنگ روسیه و اوکراین و افزایش قیمت جهانی نفت نیز به افزایش حجم صادرات نفتی ایران (برای مقابله با افزایش بیشتر قیمت نفت) کمک کرده است. با این حال خریدار عمده نفت ایران چین است و فارغ از دریافت تخفیف قابل توجه در قیمت نفت ایران، نحوه پرداخت وجوه مربوطه نیز چندان مشخص نیست. قیمت نفت خام سنگین ایران که در طول سال ۱۳۹۸ عمدتاً بیش از ۶۰ دلار به ازای هر بشکه بود، در پی شیوع گسترده ویروس کرونا در سطح جهان و افت تقاضای جهانی نفت به شدت کاهش یافت و حتی در فروردین ۱۳۹۹ به حدود بشکه‌ای ۱۷ دلار رسید. با این حال در ماه‌های بعدی قیمت نفت به تدریج رو به افزایش گذاشت. طبق گزارش اوپک، قیمت نفت سنگین ایران که در سال ۲۰۲۱ به طور متوسط معادل ۵۷/۵ دلار به ازای هر بشکه بود، در سال ۲۰۲۲ به حدود ۱۰۱/۸ دلار در هر بشکه افزایش یافت، اگرچه در سال ۲۰۲۳ با کاهشی ۱۸/۰ درصدی به متوسط ۸۳/۵ دلار در هر بشکه تنزل یافت. قیمت نفت سنگین ایران در ماه نوامبر سال ۲۰۲۳ (تقریباً مطابق با آبان ۱۴۰۲) به ۸۵/۰ دلار به ازای هر بشکه رسید که کاهشی ۷/۲ درصدی را نسبت به ماه قبل از آن نشان می‌دهد. نمودار ۳ قیمت و تولید نفت خام ایران را از ابتدای سال ۱۴۰۰ به این سو بر اساس گزارش‌های اوپک نشان می‌دهد.

نمودار ۳- متوسط تولید روزانه نفت خام و متوسط قیمت نفت سنگین ایران

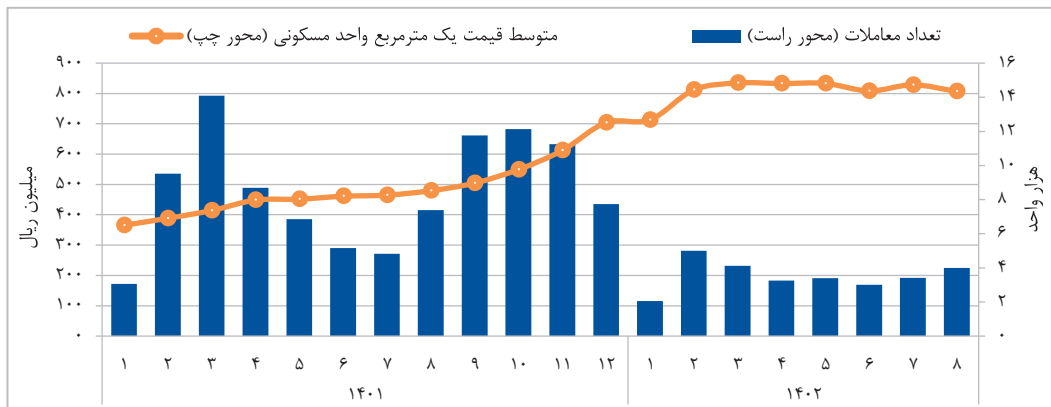
مأخذ: گزارش‌های ماهانه اوپک از بازار نفت، آمار تولید بر اساس منابع ثانویه یادداشت: داده‌های موجود در گزارش اوپک بر اساس ماه‌های میلادی بوده که در اینجا به طور تقریبی با ماه‌های شمسی جایگزین شده است.

بخش مسکن

آن با ۴۰۷/۸ میلیون ریال به منطقه ۲۰ تعلق داشت. متوسط ماهانه حجم معاملات ملک‌های شهر تهران از ۷ هزار و ۴۴۸ واحد مسکونی معامله‌شده در هشت ماهه ابتدایی سال ۱۴۰۱، با ۵۲/۶ درصد کاهش به ۳ هزار و ۵۳۰ واحد مسکونی معامله‌شده در هشت ماهه نخست سال ۱۴۰۲ رسید. نمودار ۴ روند تغییرات قیمت و تعداد معاملات مسکن در شهر تهران در سال‌های ۱۴۰۱ تا ۱۴۰۲ را نشان می‌دهد.

طبق آخرین آمار منتشر شده توسط مرکز آمار، متوسط وزنی قیمت یک متر^۲ مربع زیربنای واحد مسکونی معامله‌شده^۲ از طریق بنگاه‌های معاملات ملک‌های شهر تهران از ۴۷۹/۴ میلیون ریال در آبان سال ۱۴۰۱ با ۶۸/۳ درصد افزایش به ۸۰۶/۸ میلیون ریال در آبان‌ماه سال ۱۴۰۲ رسید. در آبان‌ماه سال ۱۴۰۲، در بین مناطق ۲۲ گانه شهرداری تهران، بیشترین متوسط وزنی قیمت یک متر مربع زیربنای مسکونی معامله‌شده با ۱،۵۶۸/۰ میلیون ریال به منطقه ۱ و کمترین

نمودار ۴- تعداد معاملات واحدهای مسکونی و متوسط وزنی ماهانه قیمت این واحدها در شهر تهران

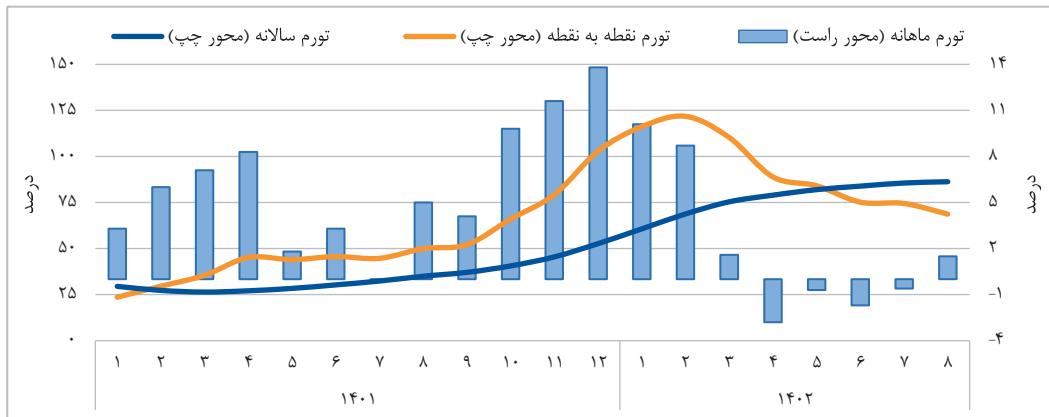
مأخذ: مرکز آمار ایران، گزارش بازار مسکن شهر تهران، شماره‌های مختلف

۱/۵ درصد بوده است که در مقایسه با ماه قبل از آن، ۲/۱ واحد درصد افزایش داشته است. این نرخ در آبان ۱۴۰۲ در حالی صعودی شده که در چهار ماه پیش از آن همواره در مسیر نزولی قرار داشته است. نرخ تورم نقطه به نقطه آپارتمان‌های مسکونی شهر تهران که در اردیبهشت ۱۴۰۲ به ۱۲۱/۸ درصد رسیده بود، پس از آن وارد روندی کاهشی شد و در آبان امسال رقم ۶۸/۷ درصد را ثبت کرد. نرخ تورم سالانه آپارتمان‌های مسکونی شهر تهران که در پایان آبان ۱۴۰۱ به رقم ۳۵/۰ درصد رسیده بود، تا پایان آبان سال ۱۴۰۲ نیز به روند افزایشی خود ادامه داد و نهایتاً رقم ۸۶/۳ درصد را ثبت کرد. نمودار ۵ روند تغییرات نرخ‌های تورم آپارتمان‌های مسکونی شهر تهران را از ابتدای سال ۱۴۰۱ تا پایان آبان‌ماه ۱۴۰۲ به تصویر می‌کشد.

شاخص قیمت آپارتمان‌های مسکونی شهر تهران با استفاده از اطلاعات ثبتی سامانه املاک و مستغلات کشور و به روش «هدانیک» محاسبه شده است. شاخص قیمت مسکن نسبت به متوسط قیمت مسکن، تغییرات قیمت‌ها را بهتر نشان می‌دهد. از آنجایی که مشخصات و کیفیت واحدهای مسکونی فروخته‌شده در دوره‌های مختلف در محاسبه متوسط قیمت قابل شناسایی نیستند، از شاخص قیمت مسکن به عنوان معیاری مناسب‌تر استفاده می‌شود. بنابراین به دلیل این که شاخص قیمت مسکن تغییرات کیفیت در طول دوره‌های مختلف را از بین می‌برد، بسیار دقیق‌تر از روش متوسط قیمت مسکن است. بر اساس آخرین آمار منتشر شده از سوی مرکز آمار ایران، در آبان‌ماه ۱۴۰۲ نرخ تورم ماهانه قیمت آپارتمان‌های مسکونی شهر تهران حدود

۱. متوسط وزنی در سطح منطقه از تقسیم مجموع ارزش املاک فروخته‌شده به مجموع مساحت املاک فروخته‌شده محاسبه می‌شود و در سطح کل شهر تهران از وزن منطقه‌ای جهت از بین بردن اثر حجم معاملات نامتوازن در مناطق مختلف استفاده شده است.
۲. صرفاً معاملات ثبت‌شده در سامانه ثبت املاک و مستغلات کشور را در بر می‌گیرد و معاملاتی که در سامانه ثبت نشده‌اند را پوشش نمی‌دهد.

نمودار ۵- روند تغییرات نرخ‌های تورم آپارتمان‌های مسکونی شهر تهران از ابتدای سال ۱۴۰۱ تا آبان ۱۴۰۲

مأخذ: مرکز آمار ایران، گزارش بازار مسکن شهر تهران، شماره‌های مختلف

نیروی کار

کاهش به ترتیب ۰/۹ واحد درصدی و ۲/۰ واحد درصدی را نشان می‌دهد. در پاییز ۱۴۰۲ سهم بیکاری افراد دارای تحصیلات دانشگاهی از کل بیکاری کشور به حدود ۴۲/۸ درصد رسیده است که نسبت به پاییز سال ۱۴۰۱ افزایش حدود ۰/۴ واحد درصدی داشته است. از ۸۷۵/۷ هزار نفر دارای تحصیلات عالی بیکار در فصل پاییز سال ۱۴۰۲، ۴۶/۷ درصد را مردان و ۵۳/۳ درصد را زنان تشکیل می‌دهند. بالاتر بودن آمار بیکاری در بین جمعیت فارغ‌التحصیل دانشگاهی در مقایسه با متوسط کل جمعیت نشان می‌دهد که ادامه تحصیل در مقاطع تکمیلی نه تنها ورود به بازار کار را تسهیل نکرده، بلکه متناسب و سازگار با ظرفیت بازار کار نبوده و حتی احتمالاً جذب فارغ‌التحصیلان را سخت‌تر کرده است. با این حال و در پی افزایش سهم جمعیتی افراد دارای تحصیلات دانشگاهی، در پاییز سال ۱۴۰۲، سهم این افراد از کل شاغلان با افزایش ۱/۱ واحد درصدی نسبت به دوره مشابه سال قبل به ۲۷/۵ درصد بالغ شده است.

علاوه بر این، در پاییز سال ۱۴۰۲ نسبت به دوره مشابه سال قبل، در مجموع ۷۶۰/۹ هزار نفر به جمعیت در سن کار افزوده شده است که سهم مردان و زنان از این مقدار به ترتیب ۴۸/۳ درصد (۳۶۷/۷ هزار نفر) و ۵۱/۷ درصد (۳۹۳/۲ هزار نفر) بوده است. همچنین در پاییز سال ۱۴۰۲ در مقایسه با پاییز سال ۱۴۰۱، حدود ۶۱۲/۳ هزار نفر به جمعیت فعال اضافه شده است که حدود ۸۰/۵ درصد از جمعیت اضافه‌شده در سن کار را پوشش می‌دهد. در این میان، ۲۸۹/۴ هزار نفر از آنها (معادل ۴۷/۳ درصد از کل جمعیت فعال اضافه‌شده ۱۵ ساله و بیشتر) مرد و مابقی زن بوده‌اند. بر این اساس، از کل جمعیت در سن کار کشور در فصل پاییز ۱۴۰۲، معادل ۴۱/۵ درصد فعال بوده‌اند که افزایش ۰/۵ واحد درصدی نرخ مشارکت را در مقایسه با فصل مشابه سال گذشته نشان می‌دهد. با این حال این نرخ برای زنان تنها ۱۴/۴ درصد بوده و از همین جمعیت اندک ۴/۷ میلیون نفری زنان مایل به کار نیز تنها حدود ۴/۰ میلیون نفر موفق به پیدا کردن شغل شده‌اند. در سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲، پس از مدت‌ها بر جمعیت زنان فعال افزوده شد، در حالی که در سال‌های قبل از آن به طور مستمر بر جمعیت زنان در سن کار افزوده شده و از جمعیت زنان فعال کاسته شده بود. در بهار سال ۱۳۹۷ حدود ۵/۶ میلیون نفر از زنان کشورمان توان و تمایل به انجام کار داشتند، در حالی که این رقم در زمستان سال ۱۴۰۰ به ۴/۱ میلیون نفر تنزل یافته بود. از سال ۱۴۰۱، روند

بر اساس جدیدترین گزارش مرکز آمار ایران از بازار نیروی کار در پاییز ۱۴۰۲، نرخ بیکاری جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر با کاهش ۰/۶ واحد درصدی و ۰/۳ واحد درصدی، به ترتیب نسبت به فصل مشابه سال ۱۴۰۱ و فصل تابستان سال ۱۴۰۲، به ۷/۶ درصد رسیده است. علاوه بر این، سهم اشتغال ناقص (کار کمتر از ۴۴ ساعت در هفته) رقم ۸/۱ درصد را در این فصل ثبت کرده است که نسبت به فصل مشابه سال گذشته کاهش ۱/۴ واحد درصدی را نشان می‌دهد. همچنین سایر شاخص‌های بازار کار مثل مشارکت اقتصادی، نسبت اشتغال (نسبت تعداد افراد شاغل به کل جمعیت در سن کار) و نرخ بیکاری فارغ‌التحصیلان آموزش عالی در طول این دوره بهبود نشان می‌دهند. عوامل اصلی بهبود شاخص‌های بازار کار، بر اساس اظهارات وزیر امور اقتصادی و دارایی، تسهیل در فضای کسب‌وکار و تسهیلات اشتغال‌زایی و خوداشتغالی بوده است.

در پاییز ۱۴۰۲ نرخ بیکاری برای مردان ۶/۲ درصد و برای زنان ۱۴/۲ درصد گزارش شده است. به این ترتیب نسبت به فصل مشابه سال قبل نرخ بیکاری مردان ۰/۸ واحد درصد کاهش یافته، در حالی که نرخ بیکاری زنان بدون تغییر باقی مانده است. در واقع در این مدت حدود ۷۰۵/۵ هزار نفر به جمعیت شاغلین اضافه شده و نرخ بیکاری با کاهش ۰/۶ واحد درصدی، از ۸/۲ درصد در پاییز سال ۱۴۰۱ به ۷/۶ درصد در پاییز سال جاری رسیده است. از کل تعداد شاغلین اضافه‌شده در پاییز سال ۱۴۰۲ نسبت به فصل مشابه سال ۱۴۰۱، معادل ۴۲۹/۸ هزار نفر مرد و ۲۷۵/۷ هزار نفر زن بوده‌اند. به این ترتیب نسبت اشتغال در میان مردان و زنان در سن کار به ترتیب با بهبود ۰/۶ واحد درصدی و ۰/۷ واحد درصدی نسبت به فصل مشابه سال ۱۴۰۱، به ۶۴/۳ درصد و ۱۲/۴ درصد رسیده است. در مجموع نسبت اشتغال کل با افزایش ۰/۶ واحد درصدی نسبت به پاییز ۱۴۰۱ به ۳۸/۳ درصد بالغ شده است. افزون بر این، از جمعیت ۲/۰ میلیون نفری بیکاران کشور در پاییز سال جاری، ۱/۴ میلیون نفر جوانان ۱۸ تا ۳۵ ساله بوده‌اند و نرخ بیکاری برای این بازه سنی ۱۴/۴ درصد محاسبه شده است که نسبت به پاییز سال ۱۴۰۱، کاهش ۰/۴ واحد درصدی را نشان می‌دهد. همچنین ۸۷۵/۷ هزار نفر از بیکاران در این فصل دارای تحصیلات عالی بوده‌اند که حاکی از نرخ بیکاری ۱۱/۴ درصدی برای این گروه است. این رقم برای مردان و زنان تحصیل‌کرده به ترتیب برابر ۷/۷ درصد و ۱۹/۴ درصد بوده که نسبت به پاییز سال ۱۴۰۱

جمعیت به اصطلاح ناقص بوده است، به این معنی که به دلایل اقتصادی نظیر افت تولید یا مانند آن، کمتر از ۴۴ ساعت در هفته کار کرده‌اند، در حالی که خواهان و آماده انجام کار بیشتر بوده‌اند. در پاییز ۱۴۰۲ حدود ۲/۰ میلیون نفر معادل ۸/۱ درصد از جمعیت شاغل، دارای اشتغال ناقص بوده‌اند که ۱/۴ واحد درصد نسبت به پاییز سال ۱۴۰۱ کاهش یافته است. جدول ۳ برخی شاخص‌های مهم بازار کار کشور را در پاییز ۱۴۰۲ با فصل مشابه سال ۱۴۰۱ مقایسه می‌کند.

جمعیت زنان فعال در بازار کار صعودی شد و به حدود ۴/۳ میلیون نفر در این سال رسید. همچنین در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۲ روند مذکور تداوم یافته و در پاییز سال ۱۴۰۲ به حدود ۴/۷ میلیون نفر بالغ شده است.

از حدود ۲۴/۸ میلیون نفر شاغل در پاییز سال جاری، ۵۲/۱ درصد از آنها در بخش خدمات، ۳۴/۲ درصد در بخش صنعت و مابقی (۱۳/۶ درصد) در بخش کشاورزی مشغول بوده‌اند. اشتغال بخشی از این

جدول ۳- شاخص‌های اصلی بازار کار ایران به تفکیک جنسیت برای جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر

پاییز ۱۴۰۲		پاییز ۱۴۰۱					
زن	مرد	کل	زن	مرد	کل		
۱۴/۴	۶۸/۶	۴۱/۵	۱۳/۶	۶۸/۵	۴۱/۰	نرخ (درصد)	مشارکت اقتصادی جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر
۴/۷	۲۲/۱	۲۶/۸	۴/۳	۲۱/۹	۲۶/۲	تعداد (میلیون نفر)	
۱۲/۴	۶۴/۳	۳۸/۳	۱۱/۷	۶۳/۷	۳۷/۷	نسبت (درصد)	اشتغال جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر
۴/۰	۲۰/۸	۲۴/۸	۳/۷	۲۰/۳	۲۴/۱	تعداد (میلیون نفر)	
۱۴/۲	۶/۲	۷/۶	۱۴/۲	۷/۰	۸/۲	نرخ (درصد)	بیکاری جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر
۰/۷	۱/۴	۲/۰	۰/۶	۱/۵	۲/۱	تعداد (میلیون نفر)	
۲۴/۱	۱۱/۸	۱۴/۴	۲۵/۸	۱۲/۲	۱۴/۸	نرخ (درصد)	بیکاری جوانان ۱۸ تا ۳۵ ساله
۰/۵	۱/۰	۱/۴	۰/۵	۱/۰	۱/۵	تعداد (میلیون نفر)	
۱۹/۴	۷/۷	۱۱/۴	۲۱/۴	۸/۶	۱۲/۵	نرخ (درصد)	بیکاری فارغ‌التحصیلان آموزش عالی
۰/۵	۰/۴	۰/۹	۰/۵	۰/۴	۰/۹	تعداد (میلیون نفر)	
۵/۲	۸/۷	۸/۱	۴/۷	۱۰/۳	۹/۵	نسبت (درصد)	سهم جمعیت دارای اشتغال ناقص زمانی (درصد)
۳۲/۴	۳۲/۳	۶۴/۶	۳۲/۰	۳۱/۹	۶۳/۹	تعداد (میلیون نفر)	جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر (میلیون نفر)

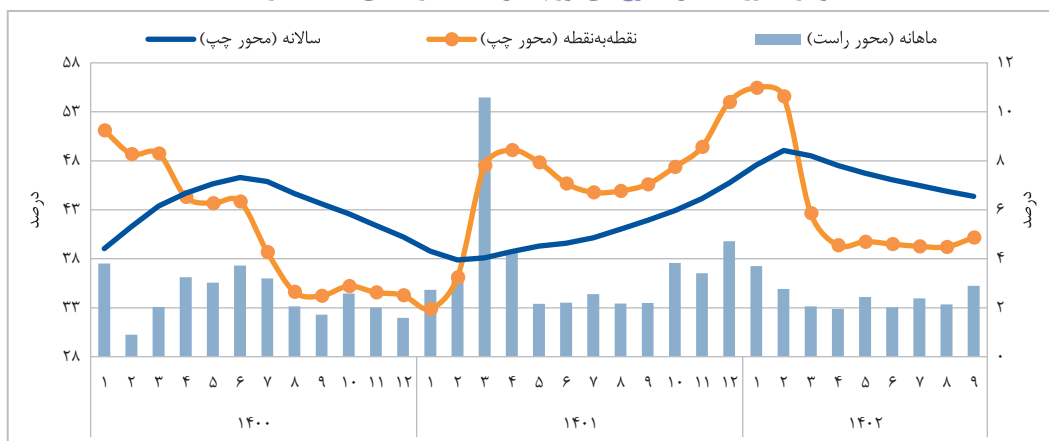
مأخذ: مرکز آمار ایران، چکیده نتایج طرح آمارگیری نیروی کار در پاییز ۱۴۰۲

۲. قیمت‌ها و تورم

روند کاهشی به ۴۴/۴ درصد رسید. نرخ تورم نقطه به نقطه نیز که در فروردین ۱۴۰۱ به ۵۵/۵ درصد رسیده بود، وارد روندی کاهشی شد و در آبان امسال رقم ۳۹/۲ درصد را ثبت کرد، اگرچه در آذرماه به ۴۰/۲ درصد افزایش یافت. نمودار ۶ روند تغییرات نرخ‌های تورم مصرف‌کننده را از ابتدای سال ۱۴۰۰ تا پایان پاییز ۱۴۰۲ به تصویر می‌کشد.

براساس آخرین آمار منتشر شده از سوی مرکز آمار ایران^۲، نرخ تورم سالانه که در پایان اسفند ۱۴۰۱ به رقم ۴۵/۸ درصد رسیده بود، تا پایان اردیبهشت سال ۱۴۰۲ نیز به روند افزایشی خود ادامه داد و نهایتاً رقم ۴۹/۱ درصد را ثبت کرد. این روند افزایشی از آن ماه به بعد معکوس شد و نرخ تورم دوازده‌ماهه مصرف‌کننده در پایان آذرماه سال جاری طی یک

نمودار ۶- روند تغییرات نرخ‌های تورم مصرف‌کننده از ابتدای ۱۴۰۰ تا آذر ۱۴۰۲

مأخذ: مرکز آمار ایران، شاخص‌های قیمت، شاخص کل قیمت مصرف‌کننده خانوارهای کل کشور

۳. تا بهمن ۱۴۰۱ بانک مرکزی نیز اقدام به انتشار آمار شاخص قیمت مصرف‌کننده می‌کرد اما از آن زمان به بعد، مرکز آمار ایران تنها مرجع رسمی انتشار این داده است.

مصرف‌کننده در ماه‌های باقی مانده امسال دور از ذهن نخواهد بود. بررسی شاخص قیمت مصرف‌کننده به تفکیک گروه‌های دوازده‌گانه کالاها و خدمات موجود در سبد مصرفی خانوارهای کشور در آذر امسال نشان می‌دهد که گروه «خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها» نرخ تورم سالانه ۵۰/۴ درصدی را تجربه کرده که پس از گروه هتل و رستوران با نرخ تورم سالانه ۶۶/۲ درصدی، بالاترین نرخ تورم سالانه در بین گروه‌های اصلی سبد مصرفی خانوارهای کشور است. با توجه به وزن بالای گروه خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها در سبد مصرفی (۲۸/۸۲ درصد)، ۱۶/۶ واحد درصد از نرخ تورم سالانه ۴۴/۴ درصدی آذر ۱۴۰۲ به این گروه اختصاص داشته است. همچنین گروه «مسکن، آب، برق، گاز و سایر سوخت‌ها» که دارای بیشترین ضریب اهمیت در سبد مصرفی است (۳۶/۱۱ درصد)، نرخ تورم دوازده‌ماهه ۳۸/۱ درصدی را در آذر سال جاری تجربه کرده و سهم ۱۲/۸ واحد درصدی در نرخ تورم سالانه مصرف‌کننده منتهی به آذر امسال داشته است. وزن بالای این دو گروه در سبد مصرفی خانوار از یک سو و شدت رشد شاخص قیمت آنها از سوی دیگر در دوره مورد بررسی به معنی کاهش سطح رفاه و کیفیت زندگی در طبقات پایین جامعه در دوره یک‌ساله منتهی به آذر ۱۴۰۲ است. بررسی ضرایب اهمیت گروه‌های موجود در سبد کالاها و خدمات مصرفی نشان می‌دهد دو گروه «خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها» و «مسکن، آب، برق، گاز و سایر سوخت‌ها» در دهک‌های اول، دوم و سوم جامعه در مجموع دارای ضرایب اهمیت به ترتیب ۸۰/۷، ۷۵/۲ و ۷۲/۷ درصدی‌اند و تورم قابل توجه در دو گروه یادشده، سطح زندگی این سه دهک پایین را نسبت به سایر دهک‌ها با شدت بیشتری تحت تأثیر قرار داده است. جدول ۴ نرخ‌های تورم مصرف‌کننده را به تفکیک دوازده گروه اصلی سبد کالاها و خدمات مصرفی به همراه ضریب اهمیت هریک از گروه‌ها ارایه می‌کند.

نرخ‌های تورم سالانه و نقطه به نقطه که در نیمه دوم سال ۱۴۰۰ روندی کاهشی را طی می‌کردند، در پی حذف تخصیص ارز با نرخ ترجیحی برای واردات کالاها اساسی از خرداد ۱۴۰۱ به این سو، وارد روندی افزایشی شدند و این روند تا ماه‌های آغازین سال ۱۴۰۲ نیز به قوت خود باقی بود. نرخ تورم نقطه به نقطه در فروردین ۱۴۰۲ به ۵۵/۵ درصد - بالاترین رقم از ابتدای سال ۱۴۰۰ - رسید، اگرچه پس از آن با تخلیه اثر شوک حذف تخصیص ارز با نرخ ترجیحی، این نرخ کاهش یافت و تا حدودی به ثبات رسید. نرخ تورم ماهانه نیز در طول ۹ ماه نخست سال جاری روند کم‌نوسانی را طی کرد. همچنین کاهش نرخ‌های تورم مصرف‌کننده را می‌توان تا حدی به کنترل مقداری ترازنامه بانک‌ها^۴ نسبت داد که پس از ابلاغ بخشنامه آن به بانک‌ها در اواخر سال ۱۳۹۹، از سال ۱۴۰۰ به این سو اجرایی شده است. با توجه به اهداف مقداری تعیین‌شده برای رشد ترازنامه بانک‌های تجاری و تخصصی، نرخ رشد سالانه نقدینگی که در مهر ۱۴۰۰ به ۴۲/۸ درصد رسیده بود، با یک روند کاهشی مستمر در آبان ۱۴۰۲ به ۲۶/۲ درصد کاهش یافت.

براساس آمار منتشرشده از سوی مرکز آمار ایران، نرخ تورم تولیدکننده به عنوان یکی از مؤلفه‌های تأثیرگذار بر نرخ تورم مصرف‌کننده که از آن به عنوان متغیر پیشران تورم مصرف‌کننده نیز یاد می‌شود، از تابستان سال ۱۴۰۰ تا اواخر سال ۱۴۰۱ روندی کاهشی داشت، حال آن که در شش‌ماهه نخست امسال شاهد تغییرات قابل توجهی نبوده است. آمار منتشرشده همین شاخص از سوی بانک مرکزی ایران برای هشت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۲ نیز گرچه از نظر مقداری با آمار متناظر مرکز آمار ایران تفاوت دارد، اما براساس آمار بانک مرکزی نیز شاخص قیمت تولیدکننده در سال ۱۴۰۲ شاهد نوسانات شدیدی نبوده است. با در نظر گرفتن ثبات نسبی نرخ تورم تولیدکننده، ثبات نرخ تورم

جدول ۴- نرخ تورم سبد کالاها و خدمات مصرفی خانوارهای کشور در آذر ۱۴۰۲ (درصد)

گروه	ضریب اهمیت	نرخ تورم	
		ماهانه	نقطه به نقطه
شاخص کل	۱۰۰/۰۰	۲/۹	۴۴/۴
خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها	۲۸/۸۲	۴/۲	۵۰/۴
دخانیات	۰/۶۲	۲/۲	۴۰/۷
پوشاک و کفش	۴/۵۲	۲/۰	۴۸/۶
مسکن، آب، برق، گاز و سایر سوخت‌ها	۳۶/۱۱	۳/۳	۳۸/۱
مبلمان و لوازم خانگی و نگهداری معمول آنها	۴/۴۰	۱/۴	۳۸/۲
بهداشت و درمان	۶/۶۸	۱/۱	۴۸/۵
حمل و نقل	۸/۹۳	۰/۹	۴۷/۸
ارتباطات	۲/۴۱	۰/۳	۱۸/۶
تفریح و فرهنگ	۰/۸۷	۱/۴	۴۳/۸
آموزش	۰/۸۸	۱/۲	۳۵/۳
هتل و رستوران	۱/۳۵	۱/۴	۶۶/۲
کالاها و خدمات متفرقه	۴/۴۲	۱/۳	۴۱/۳

مأخذ: مرکز آمار ایران، داده‌ها و اطلاعات آماری، شاخص‌های آماری، آذرماه ۱۴۰۲.

در آذر سال جاری بوده است. همچنین نرخ تورم سالانه منتهی به آذر ۱۴۰۲ در مناطق شهری ۴۴/۱ درصد و در مناطق روستایی ۴۶/۰ درصد بوده است.

آمار نرخ‌های تورم به تفکیک استان‌های کشور نشان می‌دهد که استان یزد دارای بالاترین نرخ تورم دوازده‌ماهه معادل ۵۵/۷ درصد و استان تهران دارای کمترین نرخ تورم دوازده‌ماهه معادل ۳۹/۲ درصد

۳. تراز پرداختها

صادرات و واردات) در این مدت ۲/۸ درصد کمتر از مدت مشابه سال ۱۴۰۱ رقم خورده است. ارزش واردات کالا در سه ماهه نخست سال ۱۴۰۲ معادل ۱۷/۳ میلیارد دلار و ۵/۴ درصد بیشتر از مدت مشابه سال ۱۴۰۱ بوده، در حالی که ارزش صادرات کالا در همین مدت با کاهش ۸/۰ درصدی به ۲۳/۶ میلیارد دلار تنزل یافته است. در سه ماهه نخست سال ۱۴۰۲، ارزش صادرات نفتی با کاهش ۵/۱ درصدی نسبت به مدت مشابه سال قبل به ۱۳/۶ میلیارد دلار و ارزش صادرات غیرنفتی با ۱۱/۸ درصد کاهش به ۹/۹ میلیارد دلار رسیده است. کاهش در ارزش صادرات غیرنفتی ایران، عمدتاً متأثر از کاهش قیمت جهانی محصولات صادراتی ایران، همچون محصولات فولادی و پتروشیمی در سه ماهه نخست سال ۱۴۰۲ نسبت به مدت مشابه سال گذشته است. در نتیجه این تحولات، مازاد تراز بازرگانی نفتی در مقایسه با مدت مشابه سال قبل حدود ۵/۷ درصد کمتر شده و کسری تراز بازرگانی غیرنفتی با ۴۰/۹ درصد افزایش به ۷/۳ میلیارد دلار در سه ماهه نخست سال ۱۴۰۲ بالغ شده است. تراز بازرگانی نفتی ایران به دلیل واردات ناچیز گاز و فرآورده‌های نفتی در مقابل صادرات بالای نفت و گاز، همواره مثبت بوده است. از سوی دیگر، سهم صادرات نفتی از کل صادرات کالایی کشور در سه ماهه نخست سال ۱۴۰۲ با افزایش ۱/۸ واحد درصدی به ۵۷/۹ درصد رسیده است. کسری حساب‌های خدمات و درآمد نیز در این مدت به ترتیب ۲۹/۷ درصد و ۱۲۲/۰ درصد بیشتر شده و به ۱/۸ میلیارد دلار و ۹۵ میلیون دلار رسیده است. جدول ۵ جزئیات موازنه پرداختها را نشان می‌دهد.

آخرین آمار مربوط به موازنه پرداخت‌های خارجی کشور که در زمان تهیه این گزارش از سوی بانک مرکزی منتشر شده، مربوط به سه ماهه نخست سال ۱۴۰۲ است. موازنه پرداختها که از حاصل جمع سه جزء حساب جاری، خالص حساب سرمایه و اشتباهات و از قلم افتادگی‌های محاسباتی به دست می‌آید، در سه ماهه نخست سال جاری معادل منفی ۸۱ میلیون دلار بوده است. این در حالی است که در مدت مشابه سال ۱۴۰۱ این رقم معادل مثبت ۱۸۹ میلیون دلار گزارش شده بود.

بررسی اجزای مربوطه نشان می‌دهد که از یک سو مازاد ۷/۸ میلیارد دلاری حساب جاری در سه ماهه نخست سال ۱۴۰۱ با ۴۴/۰ درصد کاهش به مازاد ۴/۴ میلیارد دلاری در مدت مشابه سال ۱۴۰۲ تبدیل شده و از سوی دیگر، کسری خالص حساب سرمایه از ۱۰/۰ میلیارد دلار در سه ماهه نخست سال ۱۴۰۱ به ۹/۴ میلیارد دلار در مدت مشابه سال ۱۴۰۲ کاهش یافته است. در عین حال، اشتباهات و از قلم افتادگی‌ها در بازه زمانی مذکور با افزایش قابل توجه از ۲/۴ میلیارد دلار به ۴/۹ میلیارد دلار رسیده است.

حساب جاری از چهار جزء حساب کالا، حساب خدمات، حساب درآمد و حساب انتقالات جاری تشکیل شده است. حساب کالا (تراز بازرگانی کالایی) که اختلاف ارزش صادرات و واردات کالاها را منعکس می‌کند، با کاهش قابل توجه از ۹/۲ میلیارد دلار در مدت مشابه سال قبل به ۶/۲ میلیارد دلار در سه ماهه نخست سال ۱۴۰۲ رسیده است. در مجموع، تجارت کالایی کشور (مجموع ارزش

جدول ۵- موازنه پرداختها در سه ماهه نخست سالهای ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ (میلیون دلار)

درصد تغییر	سه ماهه نخست ۱۴۰۲	سه ماهه نخست ۱۴۰۱	
-۴۴/۰	۴,۲۹۳	۷,۸۴۵	حساب جاری
-۳۲/۱	۶,۲۱۳	۹,۱۵۷	حساب کالا
-۸/۰	۲۳,۵۵۲	۲۵,۶۰۴	صادرات کالا (فوب)
-۵/۱	۱۳,۶۲۶	۱۴,۳۵۲	صادرات نفتی
-۱۱/۸	۹,۹۲۶	۱۱,۳۵۳	صادرات غیرنفتی
۵/۴	۱۷,۳۳۸	۱۶,۴۴۷	واردات کالا (فوب)
-	۹۳	۰/۳	گاز و فرآورده‌های نفتی
۴/۹	۱۷,۲۴۵	۱۶,۴۴۷	سایر کالاها
۲۹/۷	-۱,۷۷۹	-۱,۳۷۲	حساب خدمات
۱۲۲/۰	-۹۵	-۴۳	حساب درآمد
-۴۸/۱	۵۴	۱۰۴	حساب انتقالات جاری
-۶/۸	-۹,۳۵۴	-۱۰,۰۳۲	خالص حساب سرمایه
۱۰۵/۵	۴,۸۸۰	۲,۳۷۵	اشتباهات و از قلم افتادگی
-	-۸۱	۱۸۹	موازنه کل

مأخذ: بانک مرکزی ایران، گزیده آمارهای اقتصادی

بنابراین متوسط قیمت صادراتی کالاها از حدود ۴۵۳/۴ دلار در هر تن در سه ماهه نخست سال ۱۴۰۱ به حدود ۳۵۷/۵ دلار در هر تن در سه ماهه نخست سال ۱۴۰۲ تنزل یافته است. از سوی دیگر، طی سه ماهه نخست ۱۴۰۲، واردات کالایی کشور به لحاظ وزنی با افزایش حدود ۶/۰ درصدی و به لحاظ ارزشی با رشد ۱۲/۴ درصدی همراه بوده است. بنابراین متوسط قیمت وارداتی کالاها از حدود ۱,۵۸۹ دلار در هر تن در سه ماهه نخست سال ۱۴۰۱ به حدود ۱,۶۸۳ دلار در هر تن در سه ماهه نخست ۱۴۰۲ رسیده است. در نهایت، متوسط قیمت هر تن کالای وارداتی بیش از چهار برابر متوسط قیمت هر تن کالای صادراتی کشور است. یکی از دلایل پایین بودن متوسط قیمت کالاهای صادراتی نسبت به متوسط قیمت کالاهای وارداتی، صادرات کالاهای با ارزش افزوده پایین خام یا نیمه‌خام در کشور است. از آنجایی که برای تولید این کالاهای فناوری بالایی به کار گرفته نشده، توان رقابت‌پذیری آنها در بازارهای بین‌المللی

آخرین آمار تجارت خارجی منتشرشده از سوی گمرک در زمان تهیه این گزارش مربوط به سه ماهه نخست سال ۱۴۰۲ است. بر اساس آمارهای گمرک، در سه ماهه نخست سال ۱۴۰۲، حدود ۱۰۱/۹ میلیون تن کالای غیرنفتی به ارزش تقریبی ۳۶/۴ میلیارد دلار صادر و حدود ۲۸/۷ میلیون تن به ارزش تقریبی ۴۸/۴ میلیارد دلار به کشور وارد شده است. بنابراین، کسری تراز تجاری کشور از حدود ۶/۴ میلیارد دلار در سه ماهه نخست سال ۱۴۰۱ به حدود ۱۱/۹ میلیارد دلار افزایش یافته است. در بررسی دلایل تضعیف تراز تجاری کشور طی این مدت، از یک طرف افزایش ۱۲/۳ درصدی یا ۵/۳ میلیارد دلاری واردات کالا مشاهده می‌شود و از سوی دیگر، کاهش جزیی صادرات به دلیل کاهش قیمت جهانی محصولات عمده صادراتی کشور در سه ماهه نخست ۱۴۰۲ به چشم می‌خورد. طی سه ماهه نخست سال ۱۴۰۲، صادرات کالایی کشور به لحاظ وزنی با افزایش ۲۶/۵ درصدی همراه بوده، اگرچه به لحاظ ارزشی ۰/۲ درصد کاهش داشته است.

صادرات ایجاد کرده و به تبع آن، علاوه بر عدم امکان بهره‌مندی از مزایای تجارت با سایر کشورها، آسیب‌پذیری درآمدهای صادراتی کشور نسبت به تحولات سیاسی و اقتصادی شرکای تجاری افزایش یافته است. آمار تجارت خارجی کشور در نه ماهه نخست سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ در جدول ۶ آمده است.

اندک و عمدتاً وابسته به هزینه‌های پایین‌تر منابع طبیعی و انسانی است. البته سیاست‌های ارزی و وجود رانت در کم‌اظهاری صادرات و بیش‌اظهاری واردات نیز در فزونی یافتن ارزش کالاهای وارداتی نسبت به ارزش کالاهای صادراتی بدون تأثیر نبوده است. از طرف دیگر، نسبت تمرکز بالا در مقاصد صادراتی، محدودیت‌هایی را در توسعه

جدول ۶- تجارت خارجی کشور در نه ماهه نخست سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲

درصد تغییرات	نه ماهه نخست ۱۴۰۲				نه ماهه نخست ۱۴۰۱			
	ارزش	وزن	نسبت ارزش به وزن (دلار هر تن)	ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزار تن)	نسبت ارزش به وزن (دلار هر تن)	ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزار تن)
	۱۲/۳	۶/۰	۱,۶۸۳	۴۸,۳۵۸	۲۸,۷۳۷	۱,۵۸۹	۴۳,۰۶۶	۲۷,۱۰۰
	-۰/۷	۲۶/۵	۳۵۸	۳۶,۴۳۴	۱۰۱,۹۰۴	۴۵۵	۳۶,۶۸۴	۸۰,۵۶۷
تراز بازرگانی گمرکی	۸۶/۸	۳۶/۸	-	-۱۱,۹۲۴	۷۳,۱۶۷	-	-۶,۳۸۲	۵۳,۴۶۷

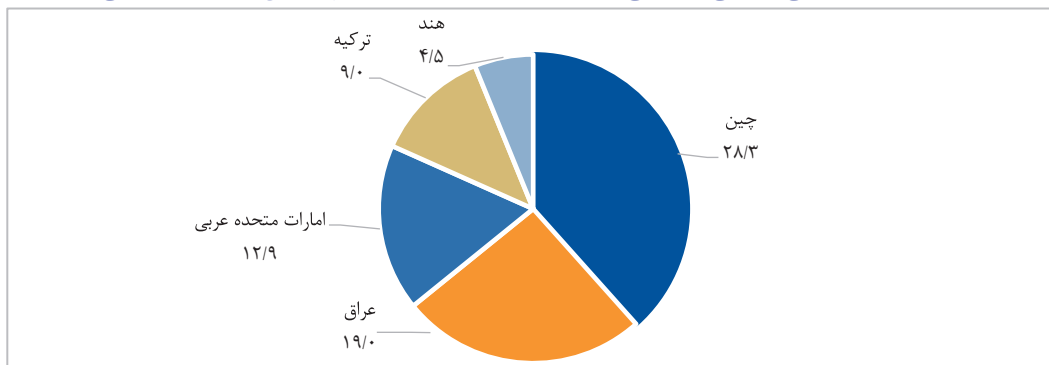
مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران، گزارش آمار مقدماتی تجارت خارجی طی نه ماهه نخست سال ۱۴۰۲

گمرکی داشته است.

عراق با ۶/۹ میلیارد دلار و سهم ۱۹/۰ درصدی، امارات متحده عربی با ۴/۷ میلیارد دلار و سهم ۱۲/۹ درصدی، ترکیه با ۳/۳ میلیارد دلار و سهم ۹/۰ درصدی و هند با ۱/۷ میلیارد دلار و سهم ۴/۵ درصدی از کل ارزش صادرات گمرکی، در جایگاه‌های بعدی شرکای اصلی صادراتی ایران قرار گرفته‌اند. نمودار ۷ مقاصد اصلی صادراتی کشور را در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۲ نشان می‌دهد.

شرکای عمده صادراتی کشور طی نه ماهه نخست سال ۱۴۰۲ تغییر چندانی نسبت به نه ماهه نخست سال ۱۴۰۱ نداشته و همچنان کشورهای چین، عراق، امارات متحده عربی، ترکیه و هند با سهم ۷۳/۷ درصدی از مجموع ارزش صادرات گمرکی کشور، به ترتیب پنج مقصد اصلی صادراتی کشور به شمار می‌روند. طی نه ماهه نخست سال ۱۴۰۲، صادرات گمرکی به مقصد چین بالغ بر ۱۰/۳ میلیارد دلار بوده و سهم ۲۸/۳ درصدی از کل ارزش صادرات

نمودار ۷- ترکیب مقاصد اصلی صادراتی کشور طی نه ماهه نخست ۱۴۰۲، بر حسب سهم از ارزش کل صادرات گمرکی (درصد)

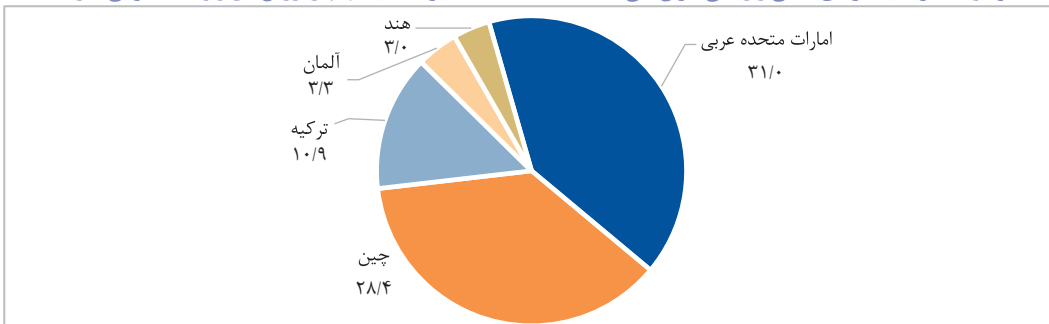

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران، گزارش آمار مقدماتی تجارت خارجی طی نه ماهه نخست سال ۱۴۰۲

ترکیه با ۵/۳ میلیارد دلار و سهم ۱۰/۹ درصدی، آلمان با ۱/۶ میلیارد دلار و سهم ۳/۳ درصدی و هند با ۱/۴ میلیارد دلار و سهم ۳/۰ درصدی از کل ارزش واردات کالا به ایران، به ترتیب جایگاه‌های بعدی شرکای اصلی وارداتی را در اختیار دارند. نمودار ۸ شرکای اصلی وارداتی کشور را در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۲ نشان می‌دهد.

طی نه ماهه نخست سال ۱۴۰۲، کشور امارات متحده عربی، با رقمی بالغ بر ۱۵/۰ میلیارد دلار و سهمی در حدود ۳۱/۰ درصد از کل ارزش واردات، در جایگاه نخست کشورهای صادرکننده کالا به ایران قرار گرفته است. همچنین کشورهای چین با ۱۳/۷ میلیارد دلار و سهم ۲۸/۴ درصدی،

نمودار ۸- ترکیب شرکای اصلی وارداتی ایران طی نه ماهه نخست ۱۴۰۲، بر حسب سهم از ارزش کل واردات گمرکی (درصد)

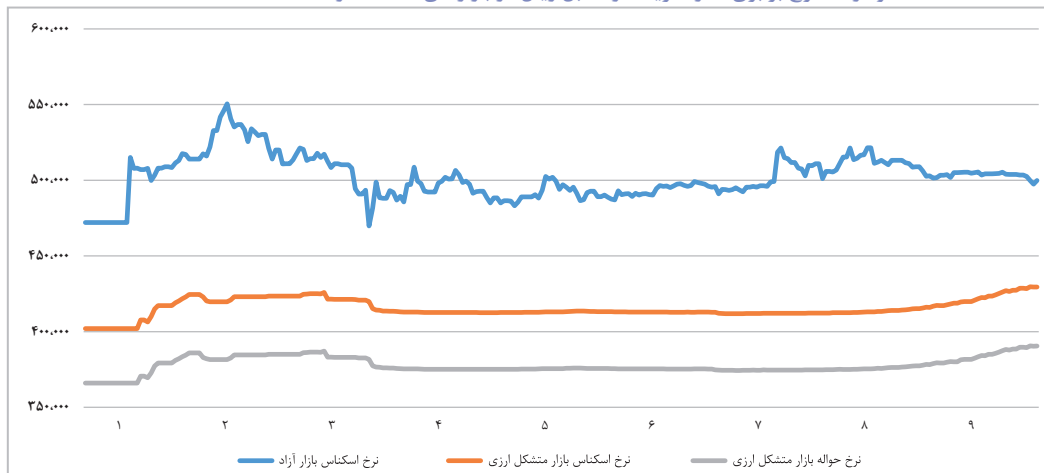
مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران، گزارش آمار مقدماتی تجارت خارجی طی نه ماهه نخست سال ۱۴۰۲

۴. بازار ارز

نرخ برابری دلار آمریکا در مقابل ریال ایران سال ۱۴۰۲ را با رقم ۵۱۵/۱ هزار ریال در اولین روز معاملاتی بعد از پایان نوروز آغاز کرد و در یازدهم اردیبهشت امسال به سقف ۵۵۰/۵ هزار ریال رسید. این افزایش قیمت در این دوره کوتاه پس از آغاز روزهای معاملاتی دیری نپایید و در اواخر فصل بهار (۲۱ خرداد ۱۴۰۲) قیمت دلار آمریکا در بازار آزاد به حدود ۴۷۰ هزار ریال کاهش یافت. از آن مقطع به بعد

نرخ برابری دلار آمریکا در مقابل ریال ایران سال ۱۴۰۲ را با رقم ۵۱۵/۱ هزار ریال در اولین روز معاملاتی بعد از پایان نوروز آغاز کرد و در یازدهم اردیبهشت امسال به سقف ۵۵۰/۵ هزار ریال رسید. این افزایش قیمت در این دوره کوتاه پس از آغاز روزهای معاملاتی دیری نپایید و در اواخر فصل بهار (۲۱ خرداد ۱۴۰۲) قیمت دلار آمریکا در بازار آزاد به حدود ۴۷۰ هزار ریال کاهش یافت. از آن مقطع به بعد

نمودار ۹- نرخ برابری دلار آمریکا در مقابل ریال در بازارهای مختلف در نه ماهه نخست ۱۴۰۲

مأخذ: شبکه اطلاع رسانی طلا، سکه و ارز

حال انجام است که در صورت تحقق آن، کل دارایی‌های آزادشده به گفته رییس کل بانک مرکزی به ۲۵ میلیارد دلار در سال جاری بالغ خواهد شد. علاوه بر آزادسازی‌های انجام شده، سیاست کنترل مقداری ترازنامه بانکها و در نتیجه کاهش نرخ رشد نقدینگی در سال جاری را نیز می‌توان از جمله مؤلفه‌های اثرگذار بر ثبات نسبی بازار ارز در نظر گرفت. اما شاید مهمترین نکته، دخالت بانک مرکزی در بازار آزاد ارز از محل ذخایر خارجی در اختیار این بانک باشد. در طول شش‌ماهه نخست سال ۱۴۰۲ و با وجود آزادسازی منابع بلوکه‌شده و افزایش درآمدهای ارزی نفتی، خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی کاهش قابل توجه ۲۷/۸ درصدی را تجربه کرده است که احتمالاً از فروش حجم قابل توجهی از ذخایر خارجی بانک مرکزی حکایت دارد. میانگین ارزش هر دلار آمریکا در بازار آزاد در طول سه فصل اول امسال معادل ۵۰۲/۳ هزار ریال بوده که نسبت به میانگین نه‌ماهه نخست سال قبل، ۵۹ درصد بالاتر است. جدول ۷ نرخ اسمی اسکناس دلار آمریکا را در بازار آزاد در سال ۱۴۰۱ و سه فصل نخست امسال نشان می‌دهد.

نرخ برابری دلار آمریکا و ریال ایران در سه فصل نخست امسال نسبت به مدت مشابه سال قبل شاهد نوسان به مراتب کمتری بود. نرخ دلار آمریکا سال ۱۴۰۱ را با رقم ۲۶۹/۰ هزار ریال آغاز و با ۴۷۲/۱ هزار ریال به پایان رساند. این نرخ حتی در اواسط اسفند به ۵۲۵/۰ هزار ریال نیز رسید که از دامنه نوسان شدید این متغیر در سال قبل حکایت دارد. عمده نوسان نرخ ارز در سال قبل متأثر از رخدادهای سیاسی و محدودیت‌های ارزی بود. از جمله این رخدادهای توقف مذاکرات احیای برجام و همچنین احتمال اعمال تحریم‌های بیشتر علیه ایران بود که البته به وقوع نپیوست. در مقابل، سال ۱۴۰۲ توأم با رخدادهای مثبتی بود که به ثبات نسبی بازار ارز یاری رساندند. آزادسازی بخشی از منابع ارزی بلوکه‌شده ایران نزد صندوق بین‌المللی پول در خردادماه باعث کاهش قیمت دلار به حدود ۴۷۰/۰ هزار ریال در بازار آزاد شد و ادامه روند آزادسازی منابع بلوکه‌شده در لوگزامبورگ و بخشی از منابع در عراق، انتظارات در مورد روند قیمت ارز را تعدیل کرد. به همین ترتیب مذاکره برای آزادسازی دارایی‌های ارزی ایران نزد کشورهای ترکیه و ژاپن نیز در

جدول ۷- نرخ اسمی اسکناس دلار آمریکا در برابر ریال در بازار آزاد

انحراف معیار	پایین‌ترین نرخ	بالاترین نرخ	میانگین	
۱۴,۱۴۶	۴۶۹,۸۳۰	۵۵۰,۵۱۰	۵۰۲,۲۹۳	سه فصل نخست ۱۴۰۲
۲۸,۲۵۱	۲۶۲,۳۰۰	۳۸۸,۳۲۰	۳۱۵,۳۹۱	سه فصل نخست ۱۴۰۱
۵۷,۱۴۶	۲۶۲,۳۰۰	۵۲۵,۰۰۰	۳۴۳,۵۳۶	کل سال ۱۴۰۱

مأخذ: شبکه اطلاع رسانی طلا، سکه و ارز، محاسبات تحقیق

نرخ اسکناس در آن بازار را طی کرد و از اوایل پاییز امسال با شیب ملایمی از کانال ۳۷۰ هزار ریال وارد کانال ۳۹۰ هزار ریال شد. به طور کلی، اگرچه احتمال آزاد شدن بخش دیگری از منابع ارزی در ماه‌های پایانی سال وجود دارد و همچنین اگرچه سیاست کنترل مقداری ترازنامه بانک‌ها ادامه دارد، با این حال به نظر می‌رسد بازار آزاد ارز به شدت به دخالت بانک مرکزی وابسته است و این وابستگی می‌تواند منجر به تخلیه بیشتر ذخایر خارجی بانک مرکزی شود. برای مقابله با این موضوع و حفظ ثبات در بازار آزاد ارز، برقراری نظام تک‌نرخ ارز و حذف تخصیص ارز با نرخ‌های ترجیحی بازار متشکل ارزی، راه حلی منطقی به نظر می‌رسد که البته کاهش فساد و رانت را به دنبال خواهد داشت.

نرخ فروش اسکناس دلار در بازار متشکل ارزی نیز در نهم‌ماه نخست امسال دارای نوسان بسیار کمی بود و روند نسبتاً باثباتی را طی کرد و از اواسط پاییز با شیب بسیار ملایمی شروع به افزایش کرد. اختلاف نرخ اسکناس دلار آمریکا در بازار آزاد با نرخ اسکناس در بازار متشکل ارزی در اردیبهشت امسال به بالاترین حد خود معادل ۲۴/۳ درصد رسید. این شکاف در تابستان به سطوح بین ۱۹/۰ تا ۲۰/۰ درصد کاهش یافت اما مجدداً در دو ماه اول پاییز به بالاتر از ۲۰ درصد رسید. نهایتاً در پی افزایش نرخ دلار اسکناس در بازار متشکل ارزی و ثبات نسبی قیمت دلار آمریکا در بازار آزاد، شکاف بین دو نرخ در آذرماه به ۱۸/۹ درصد کاهش یافت. نرخ حواله دلار آمریکا در بازار متشکل ارزی نیز روندی مشابه

۵. بخش پولی و اعتباری

موفقیت نسبی بانک مرکزی در کنترل رشد ترازنامه بانک‌های کشور دارد.

رشد پایه پولی نیز در این دوره شش ماهه معادل ۱۴/۱ درصد بود. ضریب فزاینده نقدینگی در پایان شهریور سال جاری عدد ۷/۲ را ثبت کرد که حاکی از کاهش ۱/۸ درصدی نسبت به پایان سال ۱۴۰۱ است. جدول ۸ جزئیات تغییرات پایه پولی و نقدینگی و اجزای آنها را در شش ماه نخست سال ۱۴۰۲ نشان می‌دهد.

آخرین آمار اقلام عمده پولی که در آذرماه ۱۴۰۲ از سوی بانک مرکزی منتشر شد، مانده این اقلام را در پایان فصل تابستان سال جاری ارایه می‌کند. بر این اساس نقدینگی که حاصل جمع پول و شبه پول است، در پایان تابستان سال جاری به رقم ۷۰،۹۹۱/۲ هزار میلیارد ریال رسید که نسبت به پایان سال ۱۴۰۱ معادل ۱۲/۰ درصد و نسبت به پایان شهریور ۱۴۰۱ معادل ۲۶/۹ درصد رشد کرده است. رشد ۱۲/۰ درصدی نقدینگی در نیم‌سال اول ۱۴۰۲ نشان از

جدول ۸- جزئیات نقدینگی و پایه پولی و نرخ رشد اجزای آنها (هزار میلیارد ریال - درصد)

مانده	رشد در پایان شهریور ۱۴۰۲ نسبت به		رشد در پایان شهریور ۱۴۰۱ نسبت به		سهم از رشد در پایان شهریور ۱۴۰۲ نسبت به	
	شهریور ۱۴۰۲	اسفند ۱۴۰۱	شهریور ۱۴۰۱	اسفند ۱۴۰۱	شهریور ۱۴۰۱	اسفند ۱۴۰۱
پایه پولی از سمت منابع	۶،۹۰۷/۳	۸،۵۹۹/۹	۹،۸۱۱/۳	۹،۸۱۱/۳	۱۴/۱	۴۲/۰
خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی	۵،۷۷۰/۰	۶،۸۲۴/۳	۴،۹۲۷/۳	۴،۹۲۷/۳	-۲۲/۱	-۱۲/۲
خالص مطالبات بانک مرکزی از بخش دولتی	-۲۷۲/۷	-۱،۹۸۵/۸	۷۷/۱	۷۷/۱	-	-
مطالبات بانک مرکزی از بخش دولتی	۲،۲۳۱/۵	۲،۷۲۵/۰	۲،۸۴۹/۵	۲،۸۴۹/۵	-	-
سپرده‌های بخش دولتی نزد بانک مرکزی	۲،۵۰۴/۲	۴،۷۱۰/۸	۲،۷۷۲/۴	۲،۷۷۲/۴	-	-
مطالبات بانک مرکزی از بانک‌ها	۱،۶۶۰/۲	۳،۹۱۲/۴	۵،۲۱۱/۰	۵،۲۱۱/۰	۱۵/۱	۵۱/۴
خالص سایر اقلام بانک مرکزی	-۲۵۰/۲	-۱۵۱/۰	-۴۰۴/۱	-۴۰۴/۱	-۲/۹	-۲/۲
مانده اجرای عملیات سیاست پولی	۷۵۷/۷	۹۸۸/۴	۱،۰۹۸/۹	۱،۰۹۸/۹	۱۳	۴/۹
نقدینگی برحسب اجزای تشکیل دهنده	۵۵،۹۴۹/۳	۶۳،۳۷۶/۸	۷۰،۹۹۱/۲	۷۰،۹۹۱/۲	۱۲/۰	۲۶/۹
پول	۱۲،۷۴۲/۵	۱۶،۲۹۶/۹	۱۷،۹۱۳/۲	۱۷،۹۱۳/۲	۲۵/۲	۲۵/۷
اسکناس و مسکوک در دست اشخاص	۹۱۸/۲	۱،۲۲۶/۱	۱،۲۳۵/۵	۱،۲۳۵/۵	۱/۷	۱/۹
سپرده‌های دیداری	۱۱،۸۲۴/۳	۱۵،۰۷۰/۸	۱۶،۶۷۷/۷	۱۶،۶۷۷/۷	۲۳/۵	۲۳/۸
خالص چک‌ها	۱۰۷/۶	۲۰۱/۱	۱۹۶/۷	۱۹۶/۷	۳/۰	۳/۰
شبه پول	۴۳،۲۰۶/۸	۴۷،۰۷۹/۹	۵۳،۰۷۸/۰	۵۳،۰۷۸/۰	۷۴/۷	۷۴/۳
قرض الحسنه پس‌انداز	۳،۸۰۵/۵	۵،۴۹۷/۳	۵،۸۳۸/۱	۵،۸۳۸/۱	۸/۲	۸/۷
کوتاه‌مدت	۱۴،۷۶۷/۶	۱۵،۹۳۱/۳	۱۶،۳۸۹/۸	۱۶،۳۸۹/۸	۲۳/۱	۲۵/۱
یک ساله	۱۲،۴۱۳/۶	۱۴،۷۳۹/۵	۱۴،۲۹۵/۹	۱۴،۲۹۵/۹	۲۰/۱	۲۳/۳
دو ساله	۱۰،۵۴۷/۹	۶،۸۶۸/۳	۴،۶۷۹/۰	۴،۶۷۹/۰	۶/۶	۱۰/۸
سه ساله	۰/۰	۲،۳۴۶/۸	۱۰،۰۹۲/۶	۱۰،۰۹۲/۶	۱۴/۲	۳/۷
چهار ساله	۳/۶	۳/۶	۳/۶	۳/۶	۰/۰	۰/۰
پنج ساله	۵۸/۳	۶۳/۷	۶۶/۲	۶۶/۲	۰/۱	۰/۱
متفرقه	۱،۶۱۰/۳	۱،۶۲۹/۴	۱،۷۱۲/۸	۱،۷۱۲/۸	۲/۴	۲/۶

این نسبت بیانگر این واقعیت است که افراد انگیزه چندانی برای نگهداشت وجوه خود در قالب سپرده‌های بلندمدت نداشته و افق تصمیم‌گیری آنها به شدت کوتاه‌مدت است.

براساس ترازنامه بانک مرکزی، پایه پولی در پایان شهریور ۱۴۰۲ به رقم ۹,۸۱۱/۳ هزار میلیارد ریال رسید که نسبت به اسفند ۱۴۰۱ معادل ۱۴/۱ درصد و نسبت به شهریور ۱۴۰۱ معادل ۴۲/۰ درصد رشد داشته است. تغییرات اجزای منابع پایه پولی نشان می‌دهد که در نیمه نخست سال جاری خالص بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی با رشد شش ماهه حدود ۱۰۴ درصدی، بیشترین سهم از رشد پایه پولی را در این دوره به خود اختصاص داده است. عامل اصلی این افزایش قابل ملاحظه، کاهش ۴۱/۱ درصدی سپرده‌های بخش دولتی نزد بانک مرکزی در همین مدت بوده است. رشد ۳۳/۲ درصدی بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی دومین عامل افزایش‌دهنده پایه پولی در شش ماهه نخست سال جاری بوده است. بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی (عمدتاً ناشی از فرآیند اضافه برداشت) در طول یک سال منتهی به پایان شهریور ۱۴۰۲ بیش از سه برابر شده است. در مقابل، خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی با کاهش ۲۷/۸ درصدی در پایان شهریور ۱۴۰۲ نسبت به پایان اسفند ۱۴۰۱، از جمله عوامل کاهش‌دهنده رشد پایه پولی در دوره شش‌ماهه مورد بررسی بوده است. این کاهش احتمالاً تا حد زیادی ناشی از فروش ارزهای خارجی در اختیار بانک مرکزی بوده است. خالص سایر اقلام نیز با افزایش ۱۶۷/۶ درصدی، عامل دیگر کاهش‌دهنده رشد پایه پولی در دوره شش‌ماهه مورد بررسی محسوب می‌شود. باید توجه داشت که خالص سایر اقلام عددی منفی است و افزایش آن با بزرگتر شدن یک عامل منفی، منجر به کاهش پایه پولی می‌شود. با این وجود، مانده اوراق بهادار ناشی از عملیات سیاست پولی بانک مرکزی - به عنوان یکی از زیرمجموعه‌های مثبت خالص سایر اقلام - در این مدت افزایش یافته است که از اجرای عملیات پولی انبساطی حکایت دارد. همچنین، بررسی آمار اقلام پایه پولی از سمت مصارف در شش‌ماهه نخست امسال نشان می‌دهد اسکناس و مسکوک در جریان در پایان تابستان ۱۴۰۲ نسبت به پایان سال ۱۴۰۱ تنها ۱/۳ درصد رشد داشته است. در مقابل سپرده بانک‌ها و موسسات اعتباری نزد بانک مرکزی در همین مدت ۱۶/۶ افزایش یافته است. از سوی دیگر نسبت ذخایر اضافی به کل سپرده‌ها در پایان تابستان ۱۴۰۲ نسبت به پایان اسفند ۱۴۰۱ حدود دو برابر شده است.

بررسی ترازنامه تجمیعی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی نشان می‌دهد که دارایی (بدهی) آنها بدون در نظر گرفتن اقلام زیر خط در پایان شهریور ۱۴۰۲ معادل ۱۰/۷ درصد نسبت به پایان اسفند ۱۴۰۱ و ۳۶/۶ درصد نسبت به زمان مشابه سال قبل رشد داشته است. در طرف دارایی‌ها در پایان نیمه نخست سال جاری، بدهی بخش غیردولتی، سایر دارایی‌ها و دارایی‌های خارجی به ترتیب با سهم از رشدهای ۵/۳، ۱/۸ و ۱/۶ واحد درصدی، بیشترین نقش را در رشد ۱۰/۷ درصدی دارایی‌های بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی در نیمه نخست سال ۱۴۰۲ داشته‌اند. در طرف بدهی‌ها نیز سپرده‌های بخش غیردولتی، سایر بدهی‌ها و نهایتاً وام‌ها و سپرده‌های ارزی با سهم از رشد ۴/۸، ۲/۶ و ۱/۵ واحد درصدی بیشترین نقش را در رشد بدهی‌ها در دوره شش‌ماهه مورد بررسی ایفا کرده‌اند. جدول ۹ خلاصه دارایی‌ها و بدهی‌های بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی را ارائه می‌کند.

نقدینگی در پایان شهریور سال جاری رقم ۷۰,۹۹۱/۲ هزار میلیارد ریال را به ثبت رساند که نسبت به مقطع زمانی مشابه سال قبل ۲۶/۹ درصد رشد کرده است. این متغیر عمده پولی از اردیبهشت سال ۱۴۰۲ نرخ‌های رشد دوازده‌ماهه زیر ۳۰ درصد را تجربه کرده که حاکی از اثربخشی سیاست کنترل مقداری ترازنامه بانک‌ها است. بر اساس این سیاست^۵ که در سال ۱۴۰۰ اجرایی شد، سقف رشد ماهانه ترازنامه بانک‌های تجاری حداکثر ۲ درصد و بانک‌های تخصصی حداکثر ۲/۵ درصد تعیین شد. لازم به ذکر است که این کاهش سرعت نرخ رشد دوازده ماهه نقدینگی عملاً از مهر ۱۴۰۰ آغاز شد و از رقم ۴۸/۲ درصد در آن ماه به ۳۱/۱ درصد در پایان ۱۴۰۱ کاهش یافت که به هدف تعیین شده ۳۰/۰ درصدی بانک مرکزی برای سال ۱۴۰۱ بسیار نزدیک بود. این نرخ در فروردین ۱۴۰۲ به ۳۳/۱ درصد افزایش یافت، اما مجدداً روند کاهش را از سر گرفت و به ۲۶/۹ درصد در شهریور سال جاری فرو افتاد. طبق اعلام بانک مرکزی، نرخ رشد سالانه نقدینگی در پایان آبان‌ماه سال جاری معادل ۲۶/۲ درصد بوده است. رشد شش‌ماهه ۱۲/۰ درصدی نقدینگی در پایان شهریور ۱۴۰۲ از رشد ماهانه متوسط ۱/۹ درصدی حکایت دارد.

بررسی نقدینگی به تفکیک اجزای تشکیل‌دهنده آن (پول و شبه پول) نشان می‌دهد که در پایان شهریور سال جاری حجم پول نسبت به پایان سال ۱۴۰۱ معادل ۹/۹ درصد و نسبت به پایان شهریور سال قبل معادل ۴۰/۶ درصد رشد کرده است. در مقابل، شبه پول در همین مقطع زمانی شاهد افزایش ۱۲/۷ درصدی نسبت به پایان سال ۱۴۰۱ و ۲۲/۸ درصدی نسبت به پایان تابستان ۱۴۰۱ بوده است.

در پایان شهریور ۱۴۰۲، سهم پول در نقدینگی نسبت به زمان مشابه سال قبل حدود ۲/۴ واحد درصد افزایش یافت و از ۲۲/۸ درصد به ۲۵/۲ درصد رسید. افزایش سهم پول در نقدینگی با عبارت دیگر افزایش نسبت پول به شبه پول در سال جاری در شرایطی اتفاق افتاد که بانک مرکزی به منظور کنترل نرخ تورم، در ماه‌های پایانی سال ۱۴۰۱، علاوه بر افزایش نرخ‌های سود سپرده‌های بانکی یک‌ساله از ۱۶/۰ درصد به ۲۰/۵ و دوساله از ۱۸/۰ درصد به ۲۱/۵ درصد، سپرده‌های سه ساله را نیز با نرخ ۲۲/۵ درصد در شبکه بانکی فعال کرد. با این حال به دلیل نوسان نرخ ارز و همچنین نرخ تورم بالا، این افزایش نرخ سود اثربخشی زیادی نداشت. در همین شرایط برخی بانک‌ها جهت جذب منابع از یک سو نرخ‌های سود بالاتر را پیشنهاد داده و از سوی دیگر برداشت زودتر از موعد سپرده‌ها را مشمول جریمه نکردند. بر این اساس، رقابت بر سر نرخ سود بالاتر موجب گسیل منابع به سمت بانک‌های به اصطلاح خاطی شد. از سوی دیگر کاهش دوره ماندگاری سپرده‌ها به سه ماه یا کمتر در پی عدم اعمال جریمه برای برداشت زودتر از سررسید سپرده‌های بلندمدت، ماهیت سپرده مدت‌دار (شبه پول) را پس از دوره کوتاهی به سپرده دیداری (پول) تبدیل می‌کند و می‌تواند سیاست پولی را در کوتاه‌مدت مخدوش کند.

بالاتر بودن نرخ سود سپرده‌های سه‌ساله از سایر سپرده‌ها بدون اعمال جریمه برداشت زودتر از موعد، در عمل باعث افت حدود ۳۲ درصدی سپرده‌های دوساله و در مقابل رشد قابل توجه ۳۳۰/۱ درصدی سپرده‌های سه‌ساله در پایان تابستان ۱۴۰۲ نسبت به اسفند ۱۴۰۱ شد. با این حال، مجموع سپرده‌های کوتاه‌مدت و دیداری در پایان تابستان ۱۴۰۲ حدود ۴۷ درصد از نقدینگی سهم دارند. بالا بودن

۵. براساس بخشنامه شماره ۹۹/۴۲۱۹۲۹ مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۲۷ بانک مرکزی، کلیه بانک‌ها و مؤسسات اعتباری مکلف‌اند سقف رشد ماهانه دارایی‌ها را رعایت نمایند. طبق ماده ۳ این بخشنامه، رشد اقلامی همچون موجودی‌های نقدی، موجودی نزد بانک مرکزی، اسناد خزانه اسلامی دولتی و اقلام زیر خط از رعایت سقف‌های مقرر شده مستثنی است.

جدول ۹- خلاصه دارایی‌ها و بدهی‌های بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیر بانکی (هزار میلیارد ریال)

درصد تغییر شهریور ۱۴۰۲ به		تفکیک سهم گروه‌های بانکی در شهریور ۱۴۰۲			مانده در پایان دوره			
شهریور ۱۴۰۱	اسفند ۱۴۰۱	غیردولتی و غیربانکی	تخصصی دولتی	تجاری دولتی	شهریور ۱۴۰۲	اسفند ۱۴۰۱	شهریور ۱۴۰۱	
۳۶/۶	۱۰/۷	۷۷,۱۲۲/۰	۱۷,۰۲۱/۲	۲۸,۶۲۱/۳	۱۲۲,۷۶۴/۵	۱۱۰,۹۳۰/۶	۸۹,۹۰۱/۲	دارایی‌ها (به غیر از اقلام زیر خط)
۲۹/۹	۶/۹	۱۳,۷۶۵/۷	۴,۹۸۶/۴	۲,۹۸۱/۰	۲۱,۷۳۳/۱	۲۰,۳۳۶/۴	۱۶,۷۳۳/۳	دارایی‌های خارجی
۹۳/۰	۴/۵	۱۰۷/۱	۱۷/۹	۷۷/۶	۲۰۲/۶	۱۹۳/۸	۱۰۵/۰	اسکناس و مسکوک
۴۲/۳	۱۶/۶	۵,۷۳۱/۰	۶۰۳/۲	۲,۰۳۹/۰	۸,۳۷۲/۲	۷,۱۸۰/۰	۵,۸۸۴/۱	سپرده نزد بانک مرکزی
۵۷/۴	۱۳/۵	۳,۶۶۷/۴	۱,۳۷۶/۰	۳,۹۵۸/۵	۹,۰۰۱/۹	۷,۹۳۱/۸	۵,۷۱۹/۰	بدهی بخش دولتی
۴۰/۰	۱۲/۶	۳۸,۲۰۷/۲	۷,۷۷۴/۹	۱۱,۳۸۷/۸	۵۷,۳۶۹/۹	۵۰,۹۳۴/۴	۴۰,۹۸۶/۰	بدهی بخش غیردولتی
۲۷/۴	۷/۱	۱۵,۶۴۳/۶	۲,۶۶۲/۸	۸,۱۷۷/۴	۲۶,۰۸۳/۸	۲۴,۳۵۴/۲	۲۰,۴۷۳/۸	سایر دارایی‌ها
۳۶/۶	۱۰/۷	۷۷,۱۲۲/۰	۱۷,۰۲۱/۲	۲۸,۶۲۱/۳	۱۲۲,۷۶۴/۵	۱۱۰,۹۳۰/۶	۸۹,۹۰۱/۲	بدهی‌ها (به غیر از اقلام زیر خط)
۲۶/۸	۱۲/۲	۴۵,۸۲۰/۲	۶,۵۶۰/۷	۱۷,۳۷۴/۸	۶۹,۷۵۵/۷	۶۲,۱۵۰/۷	۵۵,۰۳۱/۱	سپرده‌های بخش غیردولتی
۲۱۳/۹	۳۳/۲	۲,۶۴۰/۵	۸۲۷/۲	۱,۷۷۴/۳	۵,۲۱۱/۰	۳,۹۱۲/۴	۱,۶۶۰/۲	بدهی به بانک مرکزی
-۲/۴	۰/۲	۶۵/۱	۱۸۸/۵	۲۱۰/۳	۴۶۳/۹	۴۶۳/۲	۴۷۵/۱	وام‌ها و سپرده‌های بخش دولتی
-	-۱۷/۷	۱,۲۱۵/۴	۸۸۰/۴	-۱۳۳/۵	۱,۹۶۲/۳	۲,۳۸۴/۳	-۳۸/۵	حساب سرمایه
۳۳/۲	۸/۰	۱۱,۱۰۴/۴	۴,۲۳۲/۳	۳,۰۶۳/۸	۱۸,۴۰۰/۵	۱۷,۰۳۵/۵	۱۳,۸۱۳/۹	وام‌ها و سپرده‌های ارزی
۴۲/۳	۸/۰	۱۶,۲۷۶/۴	۴,۳۳۲/۱	۶,۳۶۲/۶	۲۶,۹۷۱/۱	۲۴,۹۸۴/۵	۱۸,۹۵۹/۴	سایر بدهی‌ها

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، گزیده آمارهای اقتصادی

درصد رشد داشته و نسبت به پایان سال ۱۴۰۱ شاهد رشد ۱۷/۳ درصدی بوده است. پس از کسر سپرده قانونی بانک‌ها نزد بانک مرکزی، نسبت تسهیلات به سپرده در پایان آبان سال جاری معادل ۸۳/۹ درصد محاسبه می‌شود که ۱/۲ واحد درصد کمتر از پایان اسفند ۱۴۰۱ است. جدول ۱۰ مانده تسهیلات اعطایی سیستم بانکی را در پایان آبان ۱۴۰۲ نشان می‌دهد.

بر اساس آمارهای بانکی منتشرشده هشت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۲ از سوی بانک مرکزی، مانده تسهیلات اعطایی در پایان آبان سال جاری به ۴۸,۳۲۶/۸ هزار میلیارد ریال رسید که نسبت به زمان مشابه سال قبل ۳۳/۴ درصد و نسبت به پایان سال ۱۴۰۱ معادل ۱۵/۹ درصد رشد کرده است. مانده سپرده‌ها نیز در پایان آبان امسال به ۶۵,۴۵۲/۴ هزار میلیارد ریال رسید که نسبت به زمان مشابه سال گذشته ۳۰/۳

جدول ۱۰- مانده تسهیلات و سپرده‌های ارزی و ریالی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری در پایان دوره (هزار میلیارد ریال)

درصد تغییر آبان ۱۴۰۲ نسبت به	آبان ۱۴۰۲		اسفند ۱۴۰۱		آبان ۱۴۰۱	
	آبان ۱۴۰۱	اسفند ۱۴۰۱	آبان ۱۴۰۲	اسفند ۱۴۰۱		
۳۳/۹	۱۵/۹	۶۴,۷۲۷/۱	۵۵,۸۳۳/۱	۴۸,۳۲۶/۸	تسهیلات (هزار میلیارد ریال)	
۳۰/۳	۱۷/۳	۸۵,۲۹۸/۵	۷۲,۷۴۲/۵	۶۵,۴۵۲/۵	سپرده‌ها (هزار میلیارد ریال)	
۳۱/۲	۱۷/۵	۷۷,۱۰۶/۲	۶۵,۶۰۳/۳	۵۸,۷۷۳/۴	سپرده‌ها پس از کسر سپرده قانونی	
-	-	۸۳/۹	۸۵/۱	۸۲/۲	نسبت تسهیلات به سپرده‌ها پس از کسر سپرده قانونی (درصد)	

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، آمارهای بانکی

میلیارد ریال تسهیلات با این هدف پرداخت شده تا ۷۶/۸ درصد از کل تسهیلات اعطایی به صاحبان کسب‌وکار و ۶۳/۵ درصد از کل تسهیلات اعطایی سهم داشته باشد. از سوی دیگر، بررسی سهم تسهیلات اعطایی به تفکیک بخش‌های مختلف نشان می‌دهد که بیشترین سهم از تسهیلات پرداخت‌شده به صاحبان کسب‌وکار (حقوقی و حقیقی) متعلق به بخش خدمات با ۴۱/۸ درصد و پس از آن بخش صنعت و معدن با ۳۵/۹ درصد بوده است.

در هشت ماهه نخست سال جاری، ۳۳,۳۴۱/۷ هزار میلیارد ریال تسهیلات از سوی نظام بانکی به بخش‌های مختلف تخصیص داده شده است که از این مقدار، صاحبان کسب‌وکار (حقوقی و حقیقی) سهم ۸۲/۷ درصدی (۲۷,۵۵۹/۷ هزار میلیارد ریال) و مصرف‌کنندگان نهایی (خانوارها) سهم ۱۷/۳ درصدی داشته‌اند. در میان اهداف این تسهیلات، تأمین سرمایه در گردش بیشترین سهم را داشته است، به نحوی که در هشت ماهه نخست سال جاری معادل ۲۱,۱۶۷/۶ هزار

۶. وضعیت مالی دولت لایحه بودجه ۱۴۰۳

بخش اول لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ قبل از نیمه آذرماه سال جاری تقدیم مجلس شورای اسلامی شد. بر اساس اصلاحیه مواد ۱۸۰ و ۱۸۲ آیین‌نامه داخلی مجلس در سال ۱۴۰۱، بخش اول لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ - شامل کلیات (ماده واحده)، تبصره‌ها، سقف منابع بودجه عمومی دولت به تفکیک درآمدهای عمومی و واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای و مالی و اجزای اصلی آنها، مفروضات استفاده شده در برآورد منابع و نیز ترازهای بودجه‌ای - باید تا اول آبان‌ماه سال ۱۴۰۲ به مجلس ارائه می‌شد. اما بررسی لایحه برنامه هفتم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در مجلس موجب شد تا لایحه بودجه سال آینده با تأخیر و پس از تصویب نهایی لایحه برنامه هفتم به مجلس ارایه شود. با این حال لایحه تقدیمی در صحن علنی مجلس شورای اسلامی در ۲۱ آذرماه سال جاری رد شد. ناهمخوانی لایحه با برنامه هفتم، عدم توجه به متناسب‌سازی حقوق بازنشستگان، افزایش ۵۰ درصدی مالیات، برآورد غیرواقعی فروش نفت، ناتراز بودن بودجه با توجه به عدم درج مصارف و ابهامات بودجه شرکت‌های دولتی از دلایل اصلی رد لایحه بودجه ۱۴۰۳ بودند.

البته لایحه مذکور با اعمال اصلاحاتی توسط دولت - همچون افزودن سقف مصارف عمومی بودجه به تفکیک اعتبارات هزینه‌ای، تملک دارایی‌های سرمایه‌ای و تملک دارایی‌های مالی، ارایه فروش برآورد مصارف عمومی، اختصاص منابع ناشی از افزایش یک واحد درصدی نرخ افزایش مالیات بر ارزش افزوده به متناسب‌سازی حقوق بازنشستگان، تقویت ارتباط لایحه اصلاحی با برنامه هفتم توسعه و درج جدول خلاصه منابع و مصارف بودجه شرکت‌های دولتی، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت - نهایتاً در انتهای آذرماه سال ۱۴۰۲ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید.

طبق بخشنامه بودجه سال ۱۴۰۳، رویکردهای کلان این لایحه باید شامل افزایش رشد اقتصادی با تأکید بر تقویت و حمایت از فعالیت‌های اولویت‌دار و پیشران توسعه، توسعه صادرات از طریق رفع موانع صادراتی، تسهیل فضای کسب و کار از طریق شفاف‌سازی و تسهیل صدور مجوزها و اصلاح ساختار قیمت‌گذاری در زنجیره به ویژه در محصولات پایه و مواد اولیه می‌شدند. همچنین این بخشنامه الزاماتی از قبیل درج منابع و مصارف هدفمندکردن پارانه‌ها در سقف بودجه کل کشور، گسترش شمول بودجه عمومی به تعهدات و تضامین

(هزینه‌های فرابودجه‌ای سنوات گذشته)، افزایش انضباط مالی و مدیریت مالییه عمومی با استفاده از بسترهای هوشمند و فناوری‌ها، تعیین نحوه توزیع تسهیلات بانکی تکلیفی به منظور اصابت دقیق تسهیلات بانکی به اهداف سیاستی و جلوگیری از تحمیل بار مالی مازاد بر شبکه بانکی و طراحی سازوکارهای انگیزشی برای مولدسازی دارایی‌ها را برای تهیه لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ در نظر گرفته بود. با این حال به نظر می‌رسد در هنگام تهیه لایحه بودجه سال ۱۴۰۳، این رویکردهای کلان و الزامات بخشنامه بودجه ابلاغ‌شده در شهریورماه سال جاری، به بوجه فراموشی سپرده شده‌اند.

بودجه کل کشور در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ در مقایسه با قانون بودجه سال ۱۴۰۲ رشد ۲۹/۷ درصدی داشته است.

بودجه کل کشور از دو بخش بودجه شرکت‌های دولتی و بودجه عمومی دولت تشکیل شده است. بودجه شرکت‌های دولتی در مقایسه با قانون بودجه سال ۱۴۰۲ رشد ۲۹/۷ درصدی را تجربه کرده است. از طرفی، بودجه عمومی دولت در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ حدود ۲۰/۹ درصد بیشتر از قانون بودجه امسال است. بودجه عمومی دولت از دو بخش «منابع و مصارف عمومی» و «منابع و مصارف از محل درآمدهای اختصاصی» تشکیل شده است. درآمدهای اختصاصی توسط دستگاه‌های دولتی ایجاد شده و در همان دستگاه دولتی ایجادکننده هزینه می‌شوند. به عبارت دیگر این درآمدها وارد منابع متمرکز خزانه‌داری نمی‌شوند و خزانه‌داری نمی‌تواند به توزیع مجدد آنها در سایر بخش‌ها بپردازد. آنچه به طور متمرکز در اختیار دولت و خزانه‌داری قرار می‌گیرد، منابع عمومی است که از سه بخش درآمدهای عمومی (مالیات، حقوق ورودی و درآمد حاصل از مالکیت دولت)، واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای (عمدتاً صادرات نفت و واگذاری اموال دولتی) و واگذاری دارایی‌های مالی (عمدتاً فروش اوراق بدهی و برداشت از صندوق توسعه ملی) تشکیل شده است. خزانه‌داری این منابع را در سه دسته اعتبارات هزینه‌ای (عمدتاً جبران خدمات کارکنان و پرداخت‌های مربوط به صندوق‌های بازنشستگی)، تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (پرداخت‌های عمرانی) و تملک دارایی‌های مالی (بازپرداخت بدهی‌های قبلی از جمله اصل اوراق بدهی دولتی سرسیدشده) به مصرف می‌رساند. جدول ۱۱ نمای کلی لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ را به تصویر می‌کشد.

جدول ۱۱- نمای کلی لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ (هزار میلیارد ریال - درصد)

منابع					
عنوان	لایحه ۱۴۰۳	برآورد عملکرد ۱۴۰۲*	قانون ۱۴۰۲	رشد لایحه ۱۴۰۳ به برآورد عملکرد ۱۴۰۲	رشد لایحه ۱۴۰۳ به قانون بودجه ۱۴۰۲
درآمدها	۱۴,۹۸۳/۰	۹,۶۱۹/۶	۱۰,۵۴۰/۸	۵۵/۸	۴۲/۱
واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای	۶,۴۴۵/۶	۴,۴۷۰/۰	۷,۳۲۲/۵	۴۴/۲	-۱۲/۰
واگذاری دارایی‌های مالی	۳,۱۹۱/۸	۴,۵۶۰/۴	۲,۹۶۰/۰	-۳۰/۰	۷/۸
جمع منابع عمومی	۲۴,۶۲۰/۴	۱۸,۶۵۰/۰	۲۰,۸۲۳/۳	۳۲/۰	۱۸/۲
درآمدهای اختصاصی	۲,۷۵۱/۰	-	۱,۸۱۲/۶	-	۵۱/۹
منابع بودجه عمومی دولت	۲۷,۳۷۱/۴	-	۲۲,۶۳۴/۹	-	۲۰/۹
منابع شرکت‌های دولتی	۳۷,۴۱۶/۰	-	۲۸,۸۳۹/۱	-	۲۹/۷
منابع بودجه کل کشور	۶۴,۷۸۷/۴	-	۴۹,۹۴۷/۱	-	۲۹/۷
مصارف					
عنوان	لایحه ۱۴۰۳	برآورد عملکرد ۱۴۰۲*	قانون ۱۴۰۲	رشد لایحه ۱۴۰۳ به برآورد عملکرد ۱۴۰۲	رشد لایحه ۱۴۰۳ به قانون بودجه ۱۴۰۲
هزینه‌ها	۱۸,۰۳۷/۴	۱۴,۰۵۰/۰	۱۵,۰۸۸/۴	۲۸/۴	۱۹/۵
تملك دارایی‌های سرمایه‌ای	۳,۷۵۰/۰	۲,۷۰۰/۰	۳,۷۵۰/۰	۳۸/۹	۰/۰
تملك دارایی‌های مالی	۲,۸۳۳/۰	۱,۹۰۰/۰	۱,۹۸۴/۹	۴۹/۱	۴۲/۷
جمع مصارف عمومی	۲۴,۶۲۰/۴	۱۸,۶۵۰/۰	۲۰,۸۲۳/۳	۳۲/۰	۱۸/۲
از محل درآمدهای اختصاصی	۲,۷۵۱/۰	-	۱,۸۱۲/۶	-	۵۱/۹
مصارف بودجه عمومی دولت	۲۷,۳۷۱/۴	-	۲۲,۶۳۴/۹	-	۲۰/۹
مصارف شرکت‌های دولتی	۳۷,۴۱۶/۰	-	۲۸,۸۳۹/۱	-	۲۹/۷
مصارف بودجه کل کشور	۶۴,۷۸۷/۴	-	۴۹,۹۴۷/۱	-	۲۹/۷

مأخذ: لایحه بودجه کل کشور سال ۱۴۰۳ و قانون بودجه کل کشور سال ۱۴۰۲
* برآورد عملکرد سال ۱۴۰۲ بر اساس گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی لحاظ شده است.

(۳۱۰ هزار ریال به ازای هر یورو) معادل ۴,۳۶۱/۴ هزار میلیارد ریال خواهد بود. بر اساس جدول فروش ارایه شده در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ به منظور برآورد درآمدهای نفتی، صادرات نفت و میعانات گازی معادل یک میلیون و سیصد و پنجاه هزار بشکه در روز با قیمت ۶۵ یورو در هر بشکه در نظر گرفته شده است. علاوه بر این، به منظور برآورد درآمد حاصل از صادرات گاز طبیعی، مقدار صادرات گاز طبیعی حدود ۱۱ میلیارد متر مکعب در سال به قیمت ۰/۲۹ یورو برای هر متر مکعب در نظر گرفته شده است. جدول ۱۲ فروش و نحوه برآورد درآمدهای نفتی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ را به تصویر می‌کشد.

سهام صندوق توسعه ملی از درآمدهای حاصل از صادرات نفتی در پایان برنامه ششم توسعه به ۴۰ درصد رسید و در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ نیز همین سهم ۴۰ درصدی برای صندوق توسعه ملی لحاظ شده است. با این حال و برخلاف سال‌های گذشته، دولت در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ مجوز برداشت ۲۰ واحد درصد از سهم صندوق را تحت عنوان استقراض از آن در نظر نگرفته است. بدین ترتیب و با توجه به فروش برآورد درآمدهای ارزی، سهم صندوق توسعه ملی از صادرات نفت، میعانات گازی و خالص صادرات گاز طبیعی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ به ۱۴/۱ میلیارد یورو می‌رسد که بر اساس نرخ تسعیر پیش‌بینی شده در بودجه

جدول ۱۲- برآورد درآمدهای نفتی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳

رشد لایحه ۱۴۰۳ به قانون ۱۴۰۲ (درصد)	لایحه ۱۴۰۳*	قانون ۱۴۰۲	قانون ۱۴۰۱	قانون ۱۴۰۰	
۵/۳	۱,۳۵۰/۰	۱,۳۰۰/۰	۱,۴۰۰/۰	۲,۳۰۰/۰	میزان صادرات نفت و میعانات گازی (هزار بشکه در روز)
۰/۰	۱۴۵/۰	۱۴۵/۰	۱۴۵/۰	۰/۰	فروش خوراک به واحدهای پتروشیمی داخلی (هزار بشکه در روز)
-۵/۸	۷۰/۷	۷۵/۰	۷۰/۰	۴۰/۰	قیمت هر بشکه نفت خام (دلار)
-۵/۸	۶۷/۱	۷۱/۳	۶۶/۵	۳۸/۰	قیمت فروش هر بشکه میعانات گازی به واحدهای پتروشیمی (دلار)
۰/۰	۱۴/۵	۱۴/۵	۱۴/۵	۱۴/۵	سهم شرکت نفت از صادرات نفت و میعانات گازی (درصد)
۰/۰	۱۴/۵	۱۴/۵	۱۴/۵	۱۴/۵	سهم شرکت گاز از خالص صادرات گاز طبیعی (درصد)
-۴/۸	۴۰/۰	۴۲/۰	۴۰/۰	۳۸/۰	سهم صندوق توسعه ملی از صادرات نفت و میعانات گازی و خالص صادرات گاز (درصد)
۴/۶	۴۵/۵	۴۳/۵	۴۵/۵	۴۷/۵	سهم دولت از صادرات نفت و میعانات گازی (درصد)
۰/۰	۸۵/۵	۸۵/۵	۸۵/۵	۸۵/۵	سهم دولت از فروش خوراک به واحدهای پتروشیمی داخلی (درصد)
۴/۶	۴۵/۵	۴۳/۵	۴۵/۵	۴۷/۵	سهم دولت از خالص صادرات گاز طبیعی (درصد)
۰/۰	۱۴/۵	۱۴/۵	۱۴/۵	۱۴/۵	سهم شرکت نفت از فروش میعانات گازی به واحدهای پتروشیمی (درصد)
۰/۰	۲۸۵/۰	۲۸۵/۰	۲۳۰/۰	۱۱۵/۰	نرخ تسعیر درآمدهای ارزی در بودجه (هزار ریال به ازای هر دلار)
-۴۴/۴	۳/۴	۶/۲	۳/۶	۲/۹	خالص صادرات گاز (میلیارد دلار)
-۰/۸	۳۴/۸	۳۵/۱	۳۵/۸	۳۳/۶	کل درآمد ارزی حاصل از صادرات نفت خام و میعانات گازی (میلیارد دلار)
-۵/۸	۳/۶	۳/۸	۳/۵	۰/۰	کل درآمد حاصل از فروش خوراک به پتروشیمی‌های داخلی (میلیارد دلار)
-۱۱/۷	۱۵/۳	۱۷/۳	۱۵/۷	۱۳/۹	سهم صندوق توسعه ملی از کل درآمدهای ارزی (میلیارد دلار)
-۱/۳	۵/۶	۵/۶	۵/۷	۴/۹	سهم شرکت نفت از صادرات نفتی و فروش داخلی خوراک (میلیارد دلار)
-۴۴/۴	۰/۵	۰/۹	۰/۵	۰/۴	سهم شرکت گاز از درآمدهای ارزی خالص صادرات گاز (میلیارد دلار)
۳/۸	۱۵/۸	۱۵/۳	۱۶/۳	۱۶/۰	سهم دولت از کل درآمدهای ارزی صادرات نفتی (میلیارد دلار)
-۴۱/۸	۱/۶	۲/۷	۱/۶	۱/۴	سهم دولت از کل درآمدهای ارزی خالص صادرات گاز (میلیارد دلار)
-۵/۸	۳/۰	۳/۲	۳/۰	۰/۰	سهم دولت از فروش خوراک به پتروشیمی‌های داخلی (میلیارد دلار)
۳/۸	۴,۵۱۴/۵	۴,۳۵۰/۹	۳,۷۴۳/۳	۱,۸۳۴/۳	منابع حاصل از صادرات نفت خام و میعانات گازی (سهم دولت - هزار میلیارد ریال)
-۴۱/۸	۴۴۷/۳	۷۶۸/۴	۳۷۴/۶	۱۵۸/۴	منابع حاصل از خالص صادرات گاز طبیعی (سهم دولت - هزار میلیارد ریال)
-۵/۸	۸۶۵/۶	۹۱۸/۹	۶۹۲/۱	۰/۰	منابع حاصل از فروش میعانات گازی به واحدهای پتروشیمی (سهم دولت - هزار میلیارد ریال)
-	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۶۰۰/۰	مازاد منابع حاصل از صادرات نفتی نسبت به منابع پیش‌بینی شده - هزار میلیارد ریال
-	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۹۰۰/۰	تحويل نفت خام به طلبکاران براساس قیمت بورس انرژی یا قیمت‌های منطقه‌ای - هزار میلیارد ریال
-	۰/۰	۲۰۰/۰	۰/۰	۰/۰	تحويل نفت خام برای تولید مواد اولیه قیر و فروش آن به پالایشگاه‌ها - هزار میلیارد ریال
-۶/۶	۵,۸۲۷/۴	۶,۲۳۸/۱	۴,۸۱۰/۱	۳,۴۹۲/۷	کل درآمد نفتی (هزار میلیارد ریال) - سهم دولت

مأخذ: لایحه بودجه سال ۱۴۰۳، قانون بودجه سال‌های ۱۴۰۰، ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ و فروض ضمنی آن‌ها طبق گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
* در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳، مبنای محاسبات بر حسب یورو است که در اینجا به دلیل قابل مقایسه شدن با سال‌های قبل، به دلار تبدیل شده است.

برای واردات کالاهای اساسی، دارو و ملزومات مصرفی پزشکی لحاظ شده است. بنابراین اگر منابع حاصل از فروش خوراک به پتروشیمی‌های داخلی از منابع عمومی حذف و به قانون هدفمندی یارانه‌ها اضافه شده باشد، در این حالت اختلاف کل درآمد دولت (شامل صادرات ۱۴/۶ میلیارد یورویی نفت و ۱/۴ میلیارد یورویی خالص صادرات گاز طبیعی) با مبلغ ۱۳/۶۵ میلیارد یورو تخصیص ارز برای واردات کالاهای اساسی و دارو، باید با نرخ حدوداً ۶۸۰ هزار ریال به ازای هر یورو تسعیر شده باشد تا سقف درآمد نفتی برآورد شده در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ پوشش داده شود. شایان ذکر است فروش خوراک به واحدهای پتروشیمی در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ به تبصره ۱۴ منتقل

در لایحه تقدیمی و در متن تبصره مربوط به هدفمندی یارانه‌ها، منابع حاصل از فروش خوراک به پتروشیمی‌های داخلی جزو منابع قانون هدفمندی یارانه‌ها لحاظ شده و از آنجایی که منابع و مصارف هدفمندی یارانه‌ها در سرجمع ارقام بودجه عمومی دیده نشده و فرابودجه‌ای است (برخلاف تصریح بخشنامه بودجه ۱۴۰۳)، عملاً این منابع نباید در درآمدهای نفتی دولت دیده شوند. اما به نظر می‌رسد این منابع همچون سنوات قبل جزو منابع عمومی بودجه محاسبه شده و کل درآمدهای نفتی دولت با نرخ ۳۱۰ هزار ریال به ازای هر یورو تسعیر شده است. با این حال، در متن لایحه بودجه ۱۴۰۳، حدود ۱۳/۶۵ میلیارد یورو (با نرخ ۳۱۰ هزار ریال به ازای هر یورو)

سال ۱۴۰۲ داشته‌اند. علاوه بر این، در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل درآمدهای مالیاتی برابر با ۱۲,۶۴۵/۰ هزار میلیارد ریال برآورد شده است که ۴۸/۴ درصد آن را مالیات غیرمستقیم (مالیات بر کالاها و خدمات و مالیات بر واردات) و ۵۱/۶ درصد را مالیات مستقیم (مالیات بر اشخاص حقوقی، مالیات بر درآمدها و مالیات بر ثروت) تشکیل می‌دهد. در میان اجزای مالیات مستقیم، مالیات اشخاص حقوقی با سهم ۳۵/۶ درصدی از کل درآمدهای مالیاتی رشد ۵۳/۵ درصدی داشته است. مالیات اشخاص حقوقی غیردولتی با رشد ۳۹/۳ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ به حدود ۳,۵۶۰/۰ هزار میلیارد ریال بالغ شده است که این مهم می‌تواند به عاملی برای بروز رکود و تضعیف بیشتر بخش خصوصی تبدیل شود. شایان ذکر است که در میان اجزای مالیات بر اشخاص حقوقی، ردیفی تحت عنوان «موضوع بند ب ماده ۱۵۹ قانون برنامه پنجم توسعه» در نظر گرفته شده که درآمد حاصل از آن ۵۰۰/۰ هزار میلیارد ریال برآورد شده است و احتمالاً به دریافت مالیات از بنگاه‌هایی که معافیت مالیاتی ۲۰ ساله آنها در مناطق آزاد به پایان رسیده مربوط می‌شود. همچنین مالیات بر درآمد در لایحه بودجه ۱۴۰۳ با سهم ۱۲/۰ درصدی از کل درآمدهای مالیاتی، با رشد ۳۳/۳ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ مواجه شده است. در میان اجزای اصلی آن، مالیات بر مشاغل (کسبه، اصناف و موارد مشابه) و مالیات حقوق کارکنان بخش غیردولتی به ترتیب رشدهای ۵۰/۰ درصدی و ۱۹/۴ درصدی را نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ تجربه کرده‌اند. علاوه بر این، ردیف مالیات بر ثروت با افزایش ۳۲/۷ درصدی روبه‌رو شده است. این افزایش عمدتاً به افزایش ۶۸/۱ درصدی مالیات بر نقل و انتقال سهام مربوط می‌شود که بیانگر برآورد دولت از رونق بازار سرمایه در سال ۱۴۰۳ است. علاوه بر این، مالیات بر کالاها و خدمات با سهم ۳۷/۱ درصدی از کل درآمدهای مالیاتی، رشد ۵۴/۵ درصدی را نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ تجربه کرده است. ردیف مالیات بر ارزش افزوده در لایحه تقدیمی رشد ۴۳/۰ درصدی داشته است. این در حالی است که افزایش یک واحد درصدی نرخ مالیات بر ارزش افزوده از ۹ درصد به ۱۰ درصد، در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ در ردیف جداگانه‌ای به عنوان منبع درآمدی حدود ۵۰۰/۰ هزار میلیارد ریالی تلقی شده است و در ردیف مالیات بر ارزش افزوده آورده نشده است. در صورت اضافه شدن رقم مزبور به درآمد مالیات بر ارزش افزوده، کل مالیات بر ارزش افزوده به حدود ۳,۱۹۵/۰ هزار میلیارد ریال افزایش خواهد یافت که در این حالت با رشد ۶۹/۵ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ همراه شده و سهم آن از کل مالیات بر کالا و خدمات و کل درآمدهای مالیاتی، به ترتیب، به ۶۸/۰ درصد و ۲۵/۳ درصد در بودجه سال آتی خواهد رسید. همچنین مالیات بر نقل و انتقال اتموبیل با رشد حدود ۵۰ درصدی، از ۱۳۱ هزار میلیارد ریال در قانون بودجه سال ۱۴۰۲ به ۱۹۶ هزار میلیارد ریال در لایحه بودجه ۱۴۰۳ افزایش یافته که سهم ۴/۲ درصدی از مالیات بر کالا و خدمات دارد.

مالیات بر واردات (حقوق ورودی) رشد منفی ۲/۱ درصدی را نسبت به قانون بودجه ۱۴۰۲ تجربه کرده است و سهم آن از کل درآمدهای مالیاتی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ برابر با ۱۱/۳ درصد است. با این حال مرکز پژوهش‌های مجلس پیش‌بینی می‌کند که حدود ۵۲/۹ درصد از این ردیف بودجه‌ای در سال ۱۴۰۳ تحقق پیدا نکند. در این پیش‌بینی، نرخ ارز محاسبه ارزش گمرکی کالاهای وارداتی در همه موارد، مطابق با ۳۱۰/۰ هزار ریال به ازای هر یورو در نظر گرفته شده است. البته می‌توان فرض کرد که در محاسبه درآمدهای نفتی، اختلاف واردات کالاهای اساسی (۱۳/۶۵ میلیارد یورو) از ارزش کل واردات (۵۷/۳ میلیارد یورو) با نرخی در حدود ۶۸۰ هزار ریال به ازای هر یورو تسعیر شده است (با فرض خروج خوراک به پتروشیمی‌های داخلی از محاسبه درآمد نفتی دولت) و اگر این نرخ مبنای محاسبه حقوق ورودی قرار گیرد، کل درآمد گمرکی در سال ۱۴۰۳ به حدود ۱,۳۹۰/۰ هزار میلیارد ریال بالغ خواهد شد که اختلاف چندانی با

شده بود، اما در قانون بودجه سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ این ردیف به صورت ضمنی به منابع عمومی و درآمدهای نفتی اضافه شد. به هر حال سهم دولت از درآمدهای نفتی (صادرات نفت و میعانات گازی، خالص صادرات گاز و سهم ۸۵/۵ درصدی فروش خوراک به واحدهای پتروشیمی داخلی) با فروض ذکر شده به ۵,۸۲۷/۴ هزار میلیارد ریال بالغ شده است که ۶/۶ درصد کمتر از قانون بودجه ۱۴۰۲ است. در صورت عدم احتساب رقم ۲۰۰ هزار میلیارد ریال درآمد حاصل از تحویل نفت خام برای تولید مواد اولیه قیر و فروش آن به پالایشگاه‌ها که جزو منابع نفتی در قانون بودجه سال ۱۴۰۲ لحاظ شده بود و در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ به صورت فرابودجه‌ای و خارج از سقف منابع نفتی لحاظ شده است، کاهش درآمدهای نفتی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ به حدود ۳/۵ درصد تقلیل می‌یابد. میزان صادرات نفت در لایحه بودجه ۱۴۰۳ اگرچه حدود ۵۰ هزار بشکه در روز نسبت به قانون بودجه سال گذشته افزایش یافته، اما پیش‌بینی قیمت هر بشکه نفت خام در لایحه بودجه ۱۴۰۳ کاهش ۵/۸ درصدی را نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ تجربه کرده است. همچنین درآمد حاصل از صادرات گاز طبیعی با کاهش حدود ۴۱/۸ درصدی روبه‌رو شده است. بر این اساس سهم درآمدهای نفتی از منابع عمومی بودجه در لایحه سال ۱۴۰۳ برابر با ۲۳/۷ درصد برآورد شده است که نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ با کاهش ۶/۳ واحد درصدی مواجه شده است.

علاوه بر این، در بند ب تبصره ۴ لایحه بودجه ۱۴۰۳، دولت مکلف به تخصیص ۱,۳۶۸/۶ هزار میلیارد ریال با هدف تقویت بنیه دفاعی نیروهای مسلح به صورت نقد یا بر حسب توافق با ستاد کل نیروهای مسلح در قالب حواله نفت خام و یا میعانات گازی مازاد بر سقف درآمدهای نفتی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ شده است و این رقم در سرجمع ارقام بودجه لحاظ نشده است. در صورت لحاظ رقم مزبور در سقف درآمدهای نفتی، وابستگی بودجه عمومی به منابع نفتی از ۲۳/۷ درصد به ۲۹/۲ درصد افزایش خواهد یافت.

در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ برای واگذاری اموال منقول و غیرمنقول دولتی در واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای معادل ۶۱۸/۲ هزار میلیارد ریال منابع در نظر گرفته شده است که نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ کاهش ۴۳/۰ درصدی را تجربه کرده است، اما همچنان تحقق آن دور از دسترس می‌نماید. عملکرد این ردیف در هفت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۲ تنها حدود ۴۰ هزار میلیارد ریال گزارش شده است. در مجموع، واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای با کاهش ۱۲/۰ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲، به ۶,۴۴۵/۶ هزار میلیارد ریال در لایحه بودجه ۱۴۰۳ رسیده است.

اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ رشدی نداشته است و در همان مقدار ۳,۷۵۰/۰ هزار میلیارد ریال باقی مانده است. بر اساس منابع غیررسمی (خبرگزاری فارس)، تحقق اعتبارات عمرانی در هشت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۲ حدود ۳۰/۹ درصد معادل ۱,۱۶۰/۰ هزار میلیارد ریال گزارش شده است. همچنین برآورد عملکرد مرکز پژوهش‌های مجلس از اعتبارات عمرانی در کل سال ۱۴۰۲ حدود ۲,۷۰۰ هزار میلیارد ریال است که بخش قابل توجه آن از منابع صندوق توسعه ملی تخصیص خواهد یافت. با این حال سهم این اعتبارات از مصارف عمومی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ معادل ۱۵/۲ درصد است که با کاهش حدود ۲/۸ واحد درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ روبه‌رو شده است. به این ترتیب، تراز سرمایه‌ای در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ به ۲,۶۹۵/۶ هزار میلیارد ریال رسیده که عمدتاً به مصرف هزینه‌های جاری دولت خواهد رسید.

در لایحه پیشنهادی دولت سهم درآمدهای مالیاتی از کل منابع عمومی (با لحاظ حقوق ورودی) برابر ۵۱/۴ درصد لحاظ شده است که نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ رشد ۸/۴ واحد درصدی را تجربه کرده است. همچنین این درآمدها رشد ۴/۱ درصدی نسبت به قانون بودجه

و ۱/۴ واحد درصدی را نشان می‌دهد. علاوه بر این، اجازه انتشار اوراق مالی اسلامی به مبلغ ۱۳۰ هزار میلیارد ریال به شرکت‌های دولتی داده شده است که رشد ۳۰ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ داشته است. منابع حاصل از واگذاری شرکت‌های دولتی در لایحه تقدیمی ۶۰۰/۰ هزار میلیارد ریال برآورد شده است که ۴۳/۴ درصد کاهش نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ داشته است. با توجه به واگذاری بلوکی ۱۲ درصد سهام هلدینگ خلیج فارس در نیمه دوم سال ۱۴۰۱ و با توجه به قرارداد این واگذاری، خریدار مکلف شده است که طی سه سال متوالی ۱۴۰۲ تا ۱۴۰۴ و هر شش ماه یک بار (ارדיبهشت و آبان هر سال)، اقساطی به مبلغ ۱۳۵ هزار میلیارد ریال پرداخت کند. بنابراین در سال ۱۴۰۳ معادل ۲۷۰ هزار میلیارد ریال از این محل نصیب دولت خواهد شد. اما در خصوص تحقق حدود ۳۳۰ هزار میلیارد ریال مابقی ابهام جدی وجود دارد و همچون سنوات گذشته، احتمال تحقق آن بسیار پایین خواهد بود. در مجموع، واگذاری دارایی‌های مالی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ با رشد ۷/۸ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ به ۳,۱۹۱/۸ هزار میلیارد ریال رسیده و سهم ۱۳/۰ درصدی از منابع عمومی دارد که نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ با کاهش ۱/۲ واحد درصدی مواجه است. در بخش تملک دارایی‌های مالی، با توجه به انتشار روزافزون اوراق بدهی دولتی از سال ۱۳۹۹ به این سو، بازپرداخت اصل اوراق مالی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ رشد ۲۸/۵ درصدی را تجربه کرده است. در مجموع کل تملک دارایی‌های مالی با رشد ۴۲/۷ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲، از حدود ۱,۹۸۵/۰ هزار میلیارد ریال به ۲,۸۳۳/۰ هزار میلیارد ریال افزایش یافته است. بر این اساس، تراز مالی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ برابر با ۳۵۸/۸ هزار میلیارد ریال برآورد شده است. جدول ۱۳ صورت وضعیت ارقام کلان لایحه بودجه ۱۴۰۳ را به نمایش می‌گذارد.

رقم لایحه ندارد. قابل ذکر است که در این محاسبات، از فروض مرکز پژوهش‌های مجلس در خصوص نرخ تعرفه‌های وارداتی استفاده شده است.

از طرفی اعتبارات هزینه‌ای در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ با سهم ۷۳/۳ درصدی از کل مصارف عمومی، رشد ۱۹/۵ درصدی را نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ تجربه کرده است. جزییات اعتبارات هزینه‌ای در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ منتشر نشده است، اما به استناد گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس، کل حقوق و دستمزد برآوردی در لایحه تقدیمی دولت حدود ۶۲/۱ درصد (معادل ۱۱,۲۱۰/۰ هزار میلیارد ریال) از اعتبارات هزینه‌ای را شامل می‌شود. اعتبارات تخصیص‌یافته به صندوق‌های بازنشستگی در سال آینده حدود ۳,۸۵۰/۰ هزار میلیارد ریال برآورد شده است که سهم ۲۱/۳ درصدی از اعتبارات هزینه‌ای را دارد. بر این اساس، مجموع این دو ردیف هزینه‌ای حدود ۱۵,۰۶۰/۰ هزار میلیارد ریال برآورد می‌شود که سهم ۸۳/۵ درصدی از هزینه‌های جاری دولت در سال ۱۴۰۳ خواهد داشت. در نهایت، کسری تراز عملیاتی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ به ۳,۰۵۴/۲ هزار میلیارد ریال بالغ شده است. این مهم نشان می‌دهد که بخش قابل توجهی از اعتبارات هزینه‌ای به وسیله درآمدهای عمومی در سال آینده پوشش داده نخواهد شد.

در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳، مطابق معمول نظام بودجه‌ریزی در ایران، تلاش شد تا بخشی از ناترازی بودجه از طریق واگذاری دارایی‌های مالی جبران شود. در این میان، انتشار اوراق بدهی دولت برابر با ۲,۵۴۶/۰ هزار میلیارد ریال در نظر گرفته شد که نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ رشد ۳۶/۱ درصدی داشته است. سهم انتشار اوراق بدهی دولت از کل ردیف واگذاری دارایی‌های مالی و منابع عمومی، به ترتیب، ۷۹/۸ درصد و ۱۰/۳ درصد محاسبه شده است که نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲، به ترتیب افزایش ۱۶/۶ واحد درصدی

جدول ۱۳- ترکیب منابع و مصارف عمومی دولت در لایحه بودجه ۱۴۰۳ (هزار میلیارد ریال - درصد)

عنوان	لایحه ۱۴۰۳	سهم از کل منابع عمومی	رشد نسبت به قانون ۱۴۰۲	عنوان	لایحه ۱۴۰۳	سهم از کل منابع عمومی	رشد نسبت به قانون ۱۴۰۲
درآمدها (عمومی)	۱۴,۹۸۳/۰	۶۰/۹	۴۲/۱	هزینه‌ها (جاری)	۱۸,۰۳۷/۴	۷۳/۳	۱۹/۵
درآمدهای مالیاتی	۱۲,۶۴۵/۰	۵۱/۴	۴۱/۴	جبران خدمات کارکنان	-	-	-
درآمدهای حاصل از مالکیت دولت	۱,۳۵۰/۰	۵/۵	۲۹/۱	استفاده از کالاها و خدمات	-	-	-
درآمدهای حاصل از فروش کالا و خدمات	۴۶۵/۰	۱/۹	۷۸/۸	هزینه‌های اموال و دارایی	-	-	-
درآمدهای حاصل از جرایم و خسارات و متفرقه	۵۲۳/۰	۲/۱	۷۹/۸	یارانه	-	-	-
				کمک‌های بلاعوض	-	-	-
				رفاه اجتماعی	-	-	-
				سایر هزینه‌ها	-	-	-
تراز عملیاتی	-۳۲/۸	-	-۳۰,۵۴/۴				
واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای	۶,۴۴۵/۶	۲۶/۲	-۱۲/۰	تملك دارایی‌های سرمایه‌ای	۳,۷۵۰/۰	۱۵/۲	۰/۰
منابع حاصل از نفت و فرآورده‌های نفتی	۵,۸۲۷/۴	۲۳/۷	-۶/۶	ساختمان	-	-	-
منابع حاصل از فروش اموال منقول و غیرمنقول و سایر	۶۱۸/۲	۲/۵	-۴۳/۰	ماشین‌آلات و تجهیزات	-	-	-
				سایر دارایی‌های ثابت	-	-	-
				استفاده از موجودی انبار	-	-	-
				اقلام گران‌بها	-	-	-
				زمین	-	-	-
				سایر دارایی‌های تولیدنشده	-	-	-
تراز سرمایه‌ای	۲,۶۹۵/۶	-	-۲۴/۵				
واگذاری دارایی‌های مالی	۳,۱۹۱/۸	۱۳/۰	۷/۸	تملك دارایی‌های مالی	۲,۸۳۳/۰	۱۱/۵	۴۲/۷
فروش و واگذاری انواع اوراق مالی اسلامی	۲,۵۴۶/۰	۱۰/۳	۳۶/۱	اعتبارات موضوع واگذاری سهام	-	-	-
واگذاری شرکت‌های دولتی	۶۰۰/۰	۲/۴	-۴۳/۴	بازپرداخت اصل اوراق مالی	۲,۲۰۰/۰	۸/۹	۲۸/۵
سایر	۴۵/۸	۰/۲	۵۲/۷	بازپرداخت اصل تسهیلات بانکی	-	-	-
				تعهدات پرداخت‌نشده سال‌های قبل	-	-	-
				بازپرداخت اصل وام‌های خارجی و تعهدات	-	-	-
تراز مالی	-۶۳/۲	-	-۳۵۸/۸				

مأخذ: لایحه بودجه سال ۱۴۰۳؛ قانون بودجه سال ۱۴۰۲ و گزارش‌های مرکز پژوهش‌های مجلس.

عملکرد مالی دولت در سال ۱۴۰۲

در این مدت، حدود ۵,۳۳۹/۴ هزار میلیارد ریال درآمدهای عمومی (شامل درآمدهای مالیاتی، گمرکی و سایر) نصیب دولت شده که نشان‌دهنده تحقق ۸۶/۸ درصدی نسبت به مصوب هفت‌ماهه قانون بودجه ۱۴۰۲ است و با توجه به هزینه‌کرد جاری دولت (۶,۹۹۹/۴ هزار میلیارد ریال)، کسری تراز عملیاتی در این دوره به ۱,۶۶۰/۰ هزار میلیارد ریال بالغ شده است. در این میان نسبت عملکرد اعتبارات هزینه‌ای به مصوب هفت‌ماهه قانون بودجه ۱۴۰۲ حدود ۷۹/۵ درصد محاسبه شده است.

در عین حال، واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای (با توجه به بهبود میزان صادرات نفت ایران در کنار تثبیت قیمت جهانی نفت در سطوح بالا) در این مدت به ۱,۹۹۰/۰ هزار میلیارد ریال رسیده تا تحقق ۴۶/۶ درصدی را در هفت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۲ داشته باشد. عملکرد واگذاری اموال منقول و غیر منقول حدود ۴۰ هزار میلیارد ریال عنوان شده است که تحقق ۶/۳ درصدی را نسبت به مصوب هفت‌ماهه قانون

در هنگام تهیه این گزارش هیچ اطلاعات رسمی از صورت وضعیت عملکرد منابع و مصارف عمومی بودجه در سال ۱۴۰۲ منتشر نشده و آمار و اطلاعات استفاده‌شده به استناد انعکاس آمار در برخی از منابع غیررسمی است. بر این اساس، کل منابع و مصارف عمومی دولت در هفت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۲ به ترتیب برابر با ۸,۳۰۵/۴ هزار میلیارد ریال و ۹,۰۴۹/۴ هزار میلیارد ریال بوده است. نسبت عملکرد منابع عمومی به رقم مصوب هفت‌ماهه قانون بودجه در سال ۱۴۰۲ معادل ۶۸/۴ درصد است. از طرفی نسبت عملکرد مصارف عمومی برابر با ۷۴/۵ درصد است. اختلاف حدود ۶/۱ واحد درصدی تحقق منابع و مصارف عمومی در این مدت منجر به کسری تراز شکلی به مبلغ ۷۴۴/۱ هزار میلیارد ریال شده است. به نظر می‌رسد این کسری با استفاده از ظرفیت ماده ۱۲۵ قانون محاسبات عمومی، از حساب شرکت‌های دولتی نزد خزانه پوشش داده شده و طبیعتاً تا پایان سال باید به شرکت‌های دولتی عودت داده شود.

بودجه ۱۴۰۲ نشان می‌دهد و از ناتوانی دولت در واگذاری‌ها حکایت دارد. تحقق درآمدهای نفتی در این مدت بالغ بر ۵۳/۶ درصد ثبت شده است. علاوه بر این، تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (اعتبارات عمرانی) با عملکرد حدود ۹۰۰ هزار میلیارد ریالی، تحقق ۴۱/۱ درصدی نسبت به مصوب هفت‌ماهه سال جاری داشته است. بر این اساس، تراز سرمایه‌ای (خالص واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای) دچار مزاد ۱۰۰۹۰/۰ هزار میلیارد ریالی شده است که عمدتاً به مصرف هزینه‌های جاری دولت رسیده است.

مرکز پژوهش‌های مجلس برآورد کرده است که در سال ۱۴۰۲ حدود ۲۰۰ هزار میلیارد ریال اعتبارات عمرانی تخصیص داده شود که از تحقق ۷۲/۰ درصدی نسبت به قانون مصوب حکایت دارد. در عین حال مرکز پژوهش‌های مجلس برآورد کرده است که حدود ۶۳/۰ درصد از کل اعتبارات عمرانی (معادل ۱۰۰ هزار میلیارد ریال) از محل منابع صندوق توسعه ملی تخصیص یابد.

با وجود این که در سال‌های اخیر خالص واگذاری دارایی‌های مالی نقش کلیدی را در تأمین بخشی از ناترازی بودجه داشته، اما

در هفت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۲ با کسری ۱۷۴/۱ هزار میلیارد ریالی روبه‌رو شده است. انتشار دیر هنگام اوراق بدهی دولتی در سیستم حراج بانک مرکزی به همراه تقاضای ناچیز سیستم بانکی در این بازار، انتشار محدود و نه چندان زیاد اسناد خزانه اسلامی، تحقق ۲۲/۶ درصدی واگذاری شرکت‌های دولتی نسبت به رقم مصوب قانون بودجه در هفت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۲ و در سوی مقابل، روند افزایشی تملک دارایی‌های مالی به واسطه انتشار گسترده اوراق بدهی دولتی در سال‌های گذشته، منجر به بروز کسری مذکور شده‌اند.

با توجه به این که در میان زیرمجموعه‌های تملک دارایی‌های مالی، صرفاً داده‌های بازپرداخت اصل اوراق مالی سرسید شده در سال جاری در دسترس‌اند، جهت محاسبه کل تملک دارایی‌های مالی، سایر زیرمجموعه‌های این ردیف هزینه‌ای (شامل بازپرداخت اصل تسهیلات بانکی، اعتبارات موضوع واگذاری سهام و موارد مشابه دیگر) معادل مصوب هفت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۲ لحاظ شده‌اند. جدول ۱۴ وضعیت عملکرد مالی دولت در هفت‌ماهه ابتدایی سال ۱۴۰۲ را به تصویر می‌کشد.

جدول ۱۴- عملکرد مالی دولت در هفت ماهه ابتدایی سال ۱۴۰۲ (هزار میلیارد ریال - درصد)

عنوان	قانون بودجه سال ۱۴۰۲	مصوب هفت دوازدهم بودجه ۱۴۰۲	عملکرد هفت ماهه ۱۴۰۲	برآورد عملکرد کل سال ۱۴۰۲*	نسبت عملکرد به مصوب هفت‌ماهه ۱۴۰۲	نسبت برآورد عملکرد کل سال ۱۴۰۲ به مصوب کل سال ۱۴۰۲	سهم اجزا از عملکرد منابع و مصارف عمومی در هفت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۲
منابع	۲۰,۸۲۳/۳	۱۲,۱۴۶/۹	۸,۳۰۵/۴	۱۸,۶۵۰/۰	۶۸/۴	۸۹/۶	۱۰۰/۰
درآمدهای عمومی	۱۰,۵۴۰/۸	۶,۱۴۸/۸	۵,۳۳۹/۴	۹,۶۱۹/۶	۸۶/۸	۹۱/۳	۶۴/۳
مالیاتی	۸,۹۴۴/۵	۵,۲۱۷/۶	۴,۴۲۹/۴	۸,۰۳۹/۶	۹۱/۸۴	۹/۸۹	۵۳/۳
مالیات اشخاص حقوقی	۲,۹۳۶/۶	۱,۷۱۳/۰	۱,۶۵۱/۳	۲,۹۳۶/۶	۹۶/۴	۱۰۰/۰	۱۹/۹
مالیات بر درآمد	۱,۱۴۰/۱	۶۶۵/۱	۷۹۵/۵	۱,۱۴۰/۱	۱۱۹/۶	۱۰۰/۰	۹/۶
مالیات بر ثروت	۳۷۲/۹	۲۱۷/۵	۱۵۹/۱	۳۷۲/۹	۷۳/۱	۱۰۰/۰	۱/۹
مالیات بر کالاها و خدمات	۳,۰۴۰/۰	۱,۷۷۳/۳	۱,۴۸۳/۵	۳,۰۴۰/۰	۸۳/۷	۱۰۰/۰	۱۷/۹
مالیات بر واردات (گمرکی)	۱,۴۵۴/۹	۸۴۸/۷	۳۴۰/۰	۵۵۰/۰	۴۰/۱	۳۷/۸	۴/۱
سایر درآمدها	۱,۵۹۶/۳	۹۳۱/۲	۹۱۰/۰	۱,۵۸۰/۰	۹۷/۷	۹۹/۰	۱۱/۰
واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای	۷,۳۲۲/۵	۴,۲۷۱/۴	۱,۹۹۰/۰	۴,۴۷۰/۰	۴۶/۶	۶۱/۰	۲۴/۰
نفت و فرآورده‌های نفتی	۶,۲۳۸/۱	۳,۶۳۸/۹	۱,۹۵۰/۰	۴,۳۷۰/۰	۵۳/۶	۷۰/۱	۲۳/۵
فروش و واگذاری اموال و طرح‌های عمرانی	۱,۰۸۴/۴	۶۳۲/۶	۴۰/۰	۱۰۰/۰	۶/۳	۹/۲	۰/۵
واگذاری دارایی‌های مالی	۲,۹۶۰/۰	۱,۷۲۶/۷	۹۷۶/۰	۴,۵۶۰/۴	۵۶/۵	۱۵۴/۱	۱۱/۸
فروش و واگذاری اوراق مالی اسلامی	۱,۸۷۰/۰	۱,۰۹۰/۸	۵۴۰/۰	۲,۲۶۰/۴	۴۹/۵	۱۲۰/۹	۶/۵
واگذاری شرکت‌های دولتی	۱,۰۶۰/۰	۶۱۸/۳	۱۴۰/۰	۳۰۰/۰	۲۲/۶	۲۸/۳	۱/۷
سایر	۳۰/۰	۱۷/۵	۲۹۶/۰	۲,۰۰۰/۰	۱,۶۹۱/۴	-	۳/۶
مصارف	۲۰,۸۲۳/۳	۱۲,۱۴۶/۹	۹,۰۴۹/۴	۱۸,۶۵۰/۰	۷۴/۵	۸۹/۶	۱۰۰/۰
اعتبارات هزینه‌ای	۱۵,۰۸۸/۴	۸,۸۰۱/۶	۶,۹۹۹/۴	۱۴,۰۵۰/۰	۷۹/۵	۹۳/۱	۷۷/۳
تملك دارایی‌های سرمایه‌ای**	۳,۷۵۰/۰	۲,۱۸۷/۵	۹۰۰/۰	۲,۷۰۰/۰	۴۱/۱	۷۲/۰	۹/۹
تملك دارایی‌های مالی***	۱,۹۸۴/۹	۱,۱۵۷/۸	۱,۱۵۰/۱	۱,۹۰۰/۰	۹۹/۳	۹۵/۷	۱۲/۷
کسری تراز شکلی بودجه	۰/۰	۰/۰	-۷۴۴/۱	۰/۰	-	-	-
تراز عملیاتی	-۴,۵۴۷/۶	-۲,۶۵۲/۸	-۱,۶۶۰/۰	-۴,۴۳۰/۴	-	-	-
خالص واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای	۳,۵۷۲/۵	۲,۰۸۳/۹	۱,۰۹۰/۰	۱,۷۷۰/۰	-	-	-
خالص واگذاری دارایی‌های مالی	۹۷۵/۱	۵۶۸/۸	-۱۷۴/۱	۲,۶۶۰/۴	-	-	-

مأخذ: قانون بودجه سال ۱۴۰۲؛ مرکز پژوهش‌های مجلس؛ خبرگزاری فارس؛ سازمان امور مالیاتی کشور؛ مرکز مدیریت بدهی‌های عمومی و روابط مالی دولت.

* برآورد عملکرد سال ۱۴۰۲ بر اساس گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی لحاظ شده است.

** با توجه به عدم دسترسی به داده‌های عملکرد هفت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۲ برای این ردیف، رقم مربوط به عملکرد هفت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۲ بر اساس داده‌های موجود (چهارماهه و هشت‌ماهه نخست این سال) برآورد شده است.

*** در میان زیرمجموعه‌های این ردیف، صرفاً داده‌های عملکردی بازپرداخت اصل اوراق مالی سرسید شده در سال جاری در دسترس‌اند و جهت محاسبه عملکرد این ردیف در هفت‌ماهه نخست ۱۴۰۲، سایر زیرمجموعه‌های این ردیف (شامل بازپرداخت اصل تسهیلات بانکی، اعتبارات موضوع واگذاری سهام و موارد مشابه دیگر) معادل مصوب هفت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۲ لحاظ شده‌اند.

مصوب هفت‌ماهه (۱۱۹/۶ درصد) را تجربه کرده است. در این میان، مالیات بر مشاغل که سهم ۳۵/۹ درصدی از کل مالیات بر درآمد در قانون بودجه ۱۴۰۲ و سهم ۴۰/۴ درصدی از عملکرد هفت‌ماهه نخست این سال دارد، درصد تحقق ۱۳۴/۹ درصدی داشته است. مالیات اشخاص حقوقی در هفت‌ماهه نخست سال جاری با تحقق ۹۶/۴ درصدی نسبت به مصوب قانون ۱۴۰۲ به ۱,۶۵۱/۳ هزار میلیارد ریال بالغ شده است که ۸۸/۸ درصد (معادل ۱,۴۶۶/۳ هزار میلیارد ریال) از این مقدار متعلق به مالیات اشخاص حقوقی غیردولتی است. علاوه بر این، مالیات بر ثروت با نسبت عملکرد به مصوب ۷۳/۱ درصدی و با رشد ۶۳/۲ درصدی نسبت به عملکرد هفت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۱ به حدود ۱۵۹/۱ هزار میلیارد ریال بالغ شده است. در این مدت، مالیات بر نقل و انتقال سهام با درصد تحقق ۱۲۱/۷ درصدی نسبت به مصوب هفت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۲، حدود ۶۴/۴ هزار میلیارد ریال عملکرد داشته است.

افزون بر این، مالیات غیرمستقیم در هفت‌ماهه ابتدایی سال ۱۴۰۲ حدود ۶۹/۵ درصد محقق شده و با رشد ۴۹/۰ درصدی نسبت به دوره مشابه سال ۱۴۰۱، به ۱,۸۲۳/۵ هزار میلیارد ریال رسیده است. معادل ۸۱/۴ درصد این رقم را مالیات بر کالا و خدمات و ۱۸/۶ درصد آن را مالیات بر واردات تشکیل می‌دهد. مالیات بر کالاها و خدمات در هفت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۲ با رشد ۴۵/۷ درصدی نسبت به دوره مشابه سال ۱۴۰۱ و سهم قابل توجه ۳۳/۵ درصدی از کل درآمدهای مالیاتی در این مدت، به ۱,۴۸۳/۵ هزار میلیارد ریال بالغ شده که تحقق ۸۳/۷ درصدی را در این مدت نشان می‌دهد. در این میان مالیات بر ارزش افزوده که سهم ۶۹/۵ درصدی از عملکرد هفت‌ماهه مالیات بر کالا و خدمات در سال جاری دارد، تحقق ۹۳/۸ درصدی (معادل ۱,۰۳۱/۰ هزار میلیارد ریال) را نسبت به مصوب هفت‌ماهه قانون بودجه سال ۱۴۰۲ ثبت کرده است. از طرفی، مالیات بر واردات در این مدت نسبت عملکرد به مصوب ناچیز ۴۰/۱ درصدی را ثبت کرده که در میان اقلام اصلی درآمدهای مالیاتی، کمترین نسبت تحقق محسوب می‌شود. جدول ۱۵ عملکرد درآمدهای مالیاتی را در هفت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۲ به تصویر می‌کشد.

اگرچه استقراض دولت از سهم صندوق توسعه ملی در فروش نفت (زیرمجموعه واگذاری دارایی‌های مالی) در قانون بودجه سال ۱۴۰۲ ممنوع شده بود، اما در هفت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۲ حدود ۲۵۰ هزار میلیارد ریال از منابع این صندوق برداشت و صرف امور جاری دولت شده است. همچنین، بنا بر گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس، مجوز جدید دولت برای برداشت ۲۰ واحد درصد از سهم صندوق توسعه ملی از فروش نفت در سال ۱۴۰۲، برداشت حدود ۱,۷۰۰ هزار میلیارد ریال از منابع این صندوق را در ماه‌های پایانی سال ۱۴۰۲ به دنبال خواهد داشت. بنابراین احتمالاً برداشت دولت از منابع صندوق توسعه ملی در کل سال ۱۴۰۲ بالغ بر ۱,۹۵۰ هزار میلیارد ریال خواهد شد که حدود ۱۰/۵ درصد از کل منابع عمومی برآورد شده برای کل سال ۱۴۰۲ را تشکیل می‌دهد و به ردیف سایر در زیرمجموعه واگذاری دارایی‌های مالی اضافه شده است. علاوه بر این، پیش‌بینی شده است که حدود ۴۰۰ هزار میلیارد ریال در راستای پوشش مصارف عمومی در سال ۱۴۰۲ مازاد بر سقف انتشار اوراق بدهی در قانون بودجه سال ۱۴۰۲، اوراق بدهی دولتی منتشر شود. به همین دلیل برآورد انتشار اوراق بدهی دولتی در سال ۱۴۰۲ معادل ۲,۲۶۰/۴ هزار میلیارد ریال است که فراتر از سقف در نظر گرفته شده در قانون بودجه ۱۴۰۲ محسوب می‌شود.

در قانون بودجه سال ۱۴۰۲ کل درآمدهای مالیاتی برابر با ۸,۹۴۴/۵ هزار میلیارد ریال برآورد شد که ۵۰/۳ درصد آن را مالیات غیرمستقیم (مالیات بر کالاها و خدمات و مالیات بر واردات) و ۴۹/۷ درصد را مالیات مستقیم (مالیات بر اشخاص حقوقی، مالیات بر درآمدها و مالیات بر ثروت) تشکیل می‌دهد. به این ترتیب برای هفت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۲ کل درآمد مالیاتی حدود ۵,۲۱۷/۶ هزار میلیارد ریال در قانون بودجه در نظر گرفته شد. اطلاعات منتشر شده از سوی سازمان امور مالیاتی و مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی حکایت از تحقق ۸۴/۹ درصدی کل درآمدهای مالیاتی نسبت به رقم مصوب هفت‌ماهه قانون بودجه ۱۴۰۲ دارد. در این مدت مالیات‌های مستقیم نسبت عملکرد به مصوب ۱۰۰/۴ درصدی را ثبت کرده است. در زیرمجموعه مالیات‌های مستقیم، مالیات بر درآمد بالاترین نسبت عملکرد به

جدول ۱۵- عملکرد درآمدهای مالیاتی در هفت‌ماهه ابتدایی سال ۱۴۰۲ (هزار میلیارد ریال - درصد)

عنوان	قانون بودجه سال ۱۴۰۲	مصوب هفت دوازدهم ۱۴۰۲	عملکرد هفت‌ماهه ۱۴۰۱	عملکرد هفت‌ماهه ۱۴۰۲	رشد هفت‌ماهه ۱۴۰۲ به هفت‌ماهه ۱۴۰۱	نسبت عملکرد به مصوب هفت‌ماهه ۱۴۰۲	سهم اجزا از کل درآمد مالیاتی در هفت‌ماهه ۱۴۰۲
درآمدهای مالیاتی	۸,۹۴۴/۵	۵,۲۱۷/۶	۲,۹۵۵/۰	۴,۴۲۹/۴	۴۹/۹	۸۴/۹	۱۰۰/۰
مالیات مستقیم	۴,۴۴۹/۶	۲,۵۹۵/۶	۱,۶۹۰/۶	۲,۶۰۵/۹	۵۴/۱	۱۰۰/۴	۵۸/۸
مالیات اشخاص حقوقی	۲,۹۳۶/۶	۱,۷۱۳/۰	۱,۱۲۷/۲	۱,۶۵۱/۳	۴۶/۵	۹۶/۴	۳۷/۳
مالیات بر درآمد	۱,۱۴۰/۱	۶۶۵/۱	۴۶۵/۹	۷۹۵/۵	۷۰/۷	۱۱۹/۶	۱۸/۰
مالیات بر ثروت	۳۷۲/۹	۲۱۷/۵	۹۷/۵	۱۵۹/۱	۶۳/۲	۷۳/۱	۳/۶
مالیات غیرمستقیم	۴,۴۹۴/۹	۲,۶۲۲/۱	۱,۲۶۴/۴	۱,۸۲۳/۵	۴۴/۲	۶۹/۵	۴۱/۲
مالیات بر کالاها و خدمات	۳,۰۴۰/۰	۱,۷۷۳/۳	۱,۰۱۸/۴	۱,۴۸۳/۵	۴۵/۷	۸۳/۷	۳۳/۵
مالیات بر واردات	۱,۴۵۴/۹	۸۴۸/۷	۲۴۶/۰	۳۴۰/۰	۳۸/۲	۴۰/۱	۷/۷

مأخذ: قانون بودجه سال ۱۴۰۲؛ سازمان امور مالیاتی کشور، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
* با توجه به عدم دسترسی به داده‌های عملکرد هفت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۱ برای این ردیف، اختلاف بین داده‌های شش ماهه نخست و کل سال ۱۴۰۱ (داده‌های در دسترس) تقسیم بر ۶ شده و به عنوان داده ماه هفتم، به عملکرد شش‌ماهه نخست ۱۴۰۱ اضافه شده است.

اساس، بانک مرکزی با همکاری وزارت امور اقتصادی و دارایی از مردادماه سال ۱۴۰۲ شروع به برگزاری حراج هفتگی اوراق بدهی دولتی در بازار بین بانکی (بازار پول) و بازار سرمایه کرد. این بانک تا انتهای آذرماه سال جاری در ۲۱ مرحله حراج، به طور تجمعی حدود ۳,۶۵۱/۴ هزار میلیارد ریال اوراق مرابحه بدهی دولتی با نماد «راد» عرضه کرد که با تقاضای ۲۸۵/۶ هزار میلیارد

انتشار اوراق بدهی دولتی در قانون بودجه سال ۱۴۰۲ با افزایش ۸۱/۶ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۱ در سطح ۱,۸۷۰/۰ هزار میلیارد ریال تصویب شد. با این حال انتشار اوراق بدهی دولتی در سال ۱۴۰۱ در حدود ۲,۱۰۵/۷ هزار میلیارد ریال تحقق یافت. بنابراین انتشار اوراق بدهی در قانون بودجه سال ۱۴۰۲ نسبت به عملکرد سال ۱۴۰۱ کاهش ۱۱/۲ درصدی را تجربه کرد. بر این

رسید. بر این اساس، در نهم‌ماه نخست سال ۱۴۰۲، کل اوراق بدهی دولتی معامله‌شده در فرآیند حراج معادل ۸۴۵/۹ هزار میلیارد ریال بود که ۵۹/۵ درصد بیشتر از نهم‌ماه نخست سال ۱۴۰۱ محسوب می‌شود. جدول ۱۶ وضعیت عرضه، تقاضا و معاملات ثبت‌شده اوراق بدهی دولتی را در فرآیند حراج در نهم‌ماه نخست سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ نشان می‌دهد.

ریالی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی در این مکانیزم مواجه شد و نهایتاً وزارت امور اقتصادی و دارایی به عنوان عامل اصلی تصمیم‌گیرنده، با ۱۵۸/۴ هزار میلیارد ریال آن موافقت کرد. علاوه بر این، ۶۸۷/۵ هزار میلیارد ریال از اوراق بدهی دولتی موضوع حراج، نهایتاً در بازار سرمایه (سامانه مظنه‌گیری سازمان بورس و اوراق بهادار و فرآیند پذیرهنویسی بدون متعهد پذیرهنویسی) به فروش

جدول ۱۶- صورت وضعیت حراج اوراق بدهی نقدی دولت در بازار پول و سرمایه در نهم‌ماه نخست سال ۱۴۰۲ (هزار میلیارد ریال - درصد)

ماه	۱۴۰۱			۱۴۰۲			رشد نقطه‌به‌نقطه	رشد نقطه‌به‌نقطه	رشد نقطه‌به‌نقطه	رشد نقطه‌به‌نقطه
	میزان عرضه اولیه	میزان تقاضای بانک‌ها در حراج	میزان معاملات حراج در بازار پول	میزان عرضه اولیه	میزان تقاضای بانک‌ها در حراج	میزان معاملات حراج در بازار پول				
خرداد	۵۹۲/۸	۱۲۱/۱	۵۴/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	
تیر	۴۹۶/۲	۱۹/۵	۱۹/۵	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	
مرداد	۳۳۷/۳	۴۰/۷	۴۰/۷	۸۷۴/۲	۲۵۶/۵	۱۴۸/۴	۷۲/۷	۲۶۴/۷	۱۷۷/۵	
شهریور	۳۱۴/۸	۶۳/۵	۵۹/۶	۶۲۸/۹	۰/۰	۰/۰	۱۶۸/۹	۱۶۴/۳	۳۶/۱	
مهر	۲۶۳/۴	۰/۰	۰/۰	۷۵۳/۶	۹/۰	۹/۰	-	۶۰/۳	-	
آبان	۲۵۸/۹	۰/۵	۰/۵	۸۱۶/۴	۱/۰	۱/۰	۲۳۱/۶	۲۸۷/۹	۲۳۰/۸	
آذر	۳۲۲/۴	۴۳/۵	۳۷/۸	۵۷۸/۳	۱۹/۱	۰/۰	-	۱۲۶/۴	۲۳۴/۶	
جمع (نهم‌ماه نخست)	۲,۵۸۵/۸	۲۸۸/۸	۲۱۲/۱	۳,۶۵۱/۴	۲۸۵/۶	۱۵۸/۴	۱۱۶/۱	۸۴۵/۹	۵۹/۵	

ماخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، گزارش هفتگی حراج اوراق بدهی دولت.

در گزارش‌های پیشین این نهاد و نیز بانک مرکزی جمهوری اسلامی است. مقایسه این رقم با عملکرد حراج اوراق بدهی دولتی در گزارش بانک مرکزی گویای آن است که بانک‌ها حدود ۲۳۱/۱ هزار میلیارد ریال اوراق بدهی دولتی را به جای خرید مستقیم از کارگزاری بانک مرکزی در بازار پول، به صورت غیرمستقیم از بازار سرمایه خریداری کرده‌اند.

از نیمه دوم مردادماه سال ۱۴۰۰ به این سو، معاملات بازار اوراق بدهی (مجموع بازار اولیه و ثانویه) به تفکیک فعالان اصلی این بازار (دولت، بانک مرکزی، بانک‌ها، صندوق‌ها و سایر) توسط شرکت فرابورس منتشر می‌شود. بر این اساس، از نیمه دوم مردادماه ۱۴۰۰ تا انتهای آذرماه ۱۴۰۲، انباشت خالص خرید اوراق بدهی دولتی از سوی بانک مرکزی و صندوق‌ها به ترتیب حدود ۱,۱۸۰/۰ هزار میلیارد ریال و ۲,۲۴۶/۸ هزار میلیارد ریال گزارش شده است. باید توجه داشت که خرید اوراق بدهی دولتی از سوی بانک مرکزی در عرضه اولیه ممنوع است و رقم ذکر شده برای خالص خرید بانک مرکزی صرفاً مربوط به بازار ثانویه است. بانک‌ها نیز که از نیمه دوم مردادماه تا انتهای اسفندماه ۱۴۰۰ بیشتر به عنوان فروشنده اوراق بدهی در بازار ثانویه فعالیت داشتند (انباشت خالص خرید منفی ۵۵۶/۳ هزار میلیارد ریالی در بازارهای اولیه و ثانویه)، در سال ۱۴۰۱ عمدتاً در نقش خریدار ظاهر شده و حدود ۱,۲۱۳/۶ هزار میلیارد ریال اوراق بدهی به صورت خالص از بازارهای اولیه و ثانویه خریداری کردند. این روند در نهم‌ماه نخست سال ۱۴۰۲ نیز تداوم یافته، به گونه‌ای که بانک‌ها در این مدت حدود ۱۱۴/۰ هزار میلیارد ریال اوراق بدهی به صورت خالص از بازارهای مذکور خریداری کرده‌اند. بر این اساس، انباشت خالص خرید اوراق بدهی دولتی توسط بانک‌ها از نیمه دوم مردادماه ۱۴۰۰ تا انتهای آذرماه ۱۴۰۲ حدود ۷۷۲ هزار میلیارد ریال برآورد شده است.

جدای از فرآیند حراج، دولت به دو شیوه دیگر دست به انتشار اوراق بدهی می‌زند: یکی پذیرهنویسی اوراق مرابحه همراه با متعهد پذیرهنویسی در بازار سرمایه (اینجا هم نماد اوراق مربوطه اراد است) و دیگری ارائه اسناد خزانه اسلامی به پیمانکاران طلبکار از دولت با نماد «اخزا».

در نهم‌ماه نخست سال ۱۴۰۲ و طی فرآیند پذیرهنویسی همراه با متعهد، ۶۰/۰ هزار میلیارد ریال اوراق مرابحه به فروش رسید تا به همراه فرآیند حراج، کل اوراق مرابحه به فروش رسیده دولت در نهم‌ماه نخست امسال به ۹۰۵/۸ هزار میلیارد ریال (۳۹/۸ درصد بیشتر از مدت مشابه سال قبل) بالغ شود.

افزون بر این، حدود ۶۷۰/۰ هزار میلیارد ریال اسناد خزانه اسلامی در نهم‌ماه نخست سال ۱۴۰۲ منتشر شد که نسبت به نهم‌ماه نخست سال ۱۴۰۱ افزایش ۹۱/۴ درصدی را نشان می‌دهد. البته به طور دقیق مشخص نیست که از این میزان انتشار اسناد خزانه اسلامی، چه مقدار به طور نهایی به طلبکاران دولت از جمله پیمانکاران تخصیص یافته است و چه مقدار هنوز مرحله نهایی تخصیص را طی نکرده است.

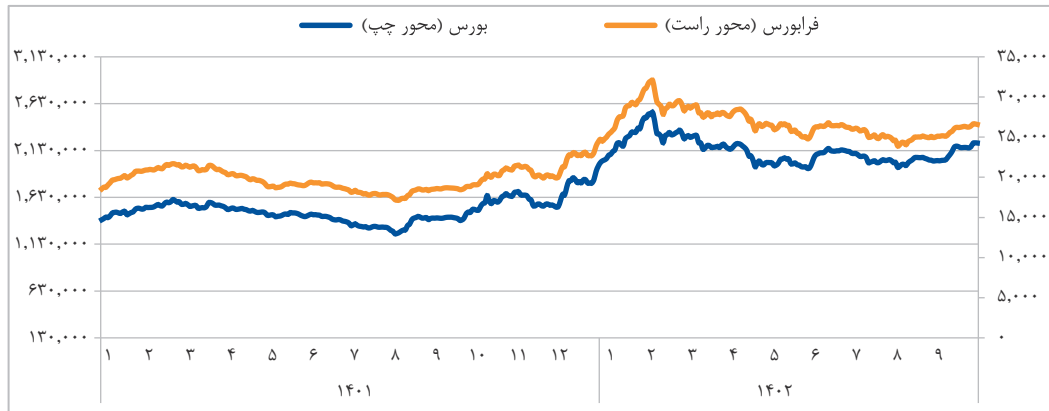
به این ترتیب از مجموع اوراق بدهی دولتی منتشرشده در نهم‌ماه نخست سال ۱۴۰۲ (معادل ۱,۷۲۰/۰ هزار میلیارد ریال) حدود ۱,۵۷۵/۸ هزار میلیارد ریال آن واگذار شده است. با این حال از آنجا که این اوراق با کسر از قیمت اسمی به فروش می‌رسند، تأمین مالی بودجه دولت کمتر از مقدار اوراق بدهی فروش رفته است. با این حال خزانه‌داری کل کشور در گزارش جدید خود، میزان خرید اوراق بدهی دولتی توسط بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی را در سال ۱۴۰۲ تا حراج بیست و دوم (منتهی به ۵ دی ۱۴۰۲) برابر با ۳۸۹/۵ هزار میلیارد ریال عنوان کرده است که کاملاً متفاوت با ارقام درج‌شده

۷. بازار سرمایه

اشاعه آن به سایر کشورها و پیامدهای احتمالی آن در حوزه اقتصاد و سیاست ایران، شرایط ویژه‌ای را در بازار سرمایه ایجاد کرد. واکنش بازار سرمایه به تنش‌های منطقه‌ای خاورمیانه به حدی بود که شاخص کل بورس اوراق بهادار تهران در ۱۶ مهر ۱۴۰۲ نسبت به روز گذشته آن حدود ۲/۵ درصد کاهش یافت تا بیشترین کاهش روزانه این شاخص در فصل پاییز سال ۱۴۰۲ ثبت شود. در اواخر فصل پاییز ۱۴۰۲، خبرهایی مبنی بر حذف قیمت‌گذاری دستوری خودرو و افزایش سرمایه از محل تجدید ارزیابی دارایی‌ها (شرکت‌های بزرگ و بانک‌ها)، شاخص‌های بازار سرمایه را در مسیر صعودی قرار داد. در نهایت شاخص‌های کل بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران در انتهای فصل پاییز ۱۴۰۲ نسبت به انتهای تابستان ۱۴۰۲، به ترتیب ۴/۲ درصد و ۱/۴ درصد افزایش یافتند. نمودار ۱۰ تحولات روزانه شاخص‌های کل بورس و فرابورس را از ابتدای سال ۱۴۰۱ تا انتهای آذرماه ۱۴۰۲ به تصویر می‌کشد.

انتشار بخشنامه تغییر نرخ خوراک پتروشیمی‌ها در اردیبهشت سال ۱۴۰۲، بازار سرمایه را با نوسان همراه ساخت، به طوری که شاخص کل بورس اوراق بهادار تهران پس از آن کاهش محسوسی یافت و باعث شد سیاست‌گذار پیشنهاد اصلاح نرخ خوراک پتروشیمی‌ها را ارایه دهد. قیمت خوراک گاز صنایع پتروشیمی در ایران مرجع تعیین قیمت گاز سوخت همه صنایع کشور است. با توجه به این که مصوبه مذکور سودآوری بسیاری از شرکت‌های بورسی را به طور مستقیم تحت تأثیر قرار می‌داد، کاهش شاخص بورس اوراق بهادار تهران اجتناب‌ناپذیر بود. از سوی دیگر، بحران قطعی برق صنایع در تابستان و کاهش قیمت جهانی محصولات پتروشیمی و فولادی، روند نزولی بازار سرمایه را تشدید کرد. به این ترتیب شاخص کل بورس اوراق بهادار تهران از ۲/۵ میلیون واحد در ۱۶ اردیبهشت سال ۱۴۰۲ به ۲/۱ میلیون واحد در پایان تابستان سال ۱۴۰۲ کاهش یافت. از فصل پاییز سال ۱۴۰۲، تنش در فلسطین و احتمال

نمودار ۱۰- شاخص کل بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران

مأخذ: سایت اینترنتی بورس اوراق بهادار تهران، قابل دسترسی در <http://new.tse.ir> و فرابورس ایران، قابل دسترسی در <http://ifb.ir>

سال ۱۴۰۲ نسبت به نه ماهه نخست سال ۱۴۰۱، حدود ۶۶/۹ درصد افزایش یافته است. در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۲، بیشترین رشد ارزش معاملات در بورس اوراق بهادار تهران مربوط به بازار اوراق مشتقه با ۵۳۵/۱ درصد و کمترین آن مربوط به بازار اوراق بدهی با ۲۱/۳ درصد است. جدول ۱۷ ارزش معاملات بازارهای مختلف بورس اوراق بهادار تهران را در فصل سوم و نه ماهه نخست دو سال ۱۴۰۲ و ۱۴۰۱ با هم مقایسه کرده است.

ارزش کل معاملات بازار بورس اوراق بهادار تهران در فصل سوم سال ۱۴۰۲ به ۴,۴۵۳/۳ هزار میلیارد ریال رسید که حدود ۷/۵ درصد نسبت به مدت مشابه سال ۱۴۰۱ افزایش یافته است. بیشترین رشد ارزش معاملات در فصل پاییز سال ۱۴۰۲ نسبت به مدت مشابه سال ۱۴۰۱، مربوط به بازار اوراق مشتقه با ۲۰۲/۳ درصد و کمترین رشد مربوط به بازار اوراق بدهی با منفی ۱۸/۸ درصد است. از سوی دیگر، مجموع ارزش معاملات بورس اوراق بهادار تهران در نه ماهه نخست

جدول ۱۷- ارزش معاملات بازارهای مختلف بورس اوراق بهادار تهران در فصل سوم و نه ماهه نخست سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۱ (هزار میلیارد ریال)

بازار	پاییز ۱۴۰۱	پاییز ۱۴۰۲	درصد تغییر پاییز ۱۴۰۲ به پاییز ۱۴۰۱	نه ماهه ۱۴۰۱	نه ماهه ۱۴۰۲	درصد تغییر نه ماهه ۱۴۰۲ به نه ماهه ۱۴۰۱
اوراق بدهی	۳۴۲/۱	۲۷۷/۹	-۱۸/۸	۷۱۱/۴	۸۶۳/۳	۲۱/۳
اوراق مشتقه	۲۱/۷	۶۵/۵	۲۰۲/۳	۳۱/۳	۱۹۹/۰	۵۳۵/۱
سهام	۲,۶۹۳/۱	۲,۳۷۵/۰	-۱۱/۸	۶,۶۵۰/۸	۱۰,۵۶۹/۵	۵۸/۹
صندوق‌های قابل معامله	۱,۰۸۶/۹	۱,۷۳۴/۹	۵۹/۶	۲,۸۲۱/۱	۵,۴۱۷/۹	۹۲/۰
مجموع	۴,۱۴۳/۸	۴,۴۵۳/۳	۷/۵	۱۰,۲۱۴/۶	۱۷,۰۴۹/۷	۶۶/۹

مأخذ: سایت اینترنتی بورس اوراق بهادار تهران، قابل دسترسی در <http://new.tse.ir>

هیجانی سهامداران، افزایش ورود افراد حقیقی به بازار یا افزایش عرضه اولیه سهام شرکت‌های جدید داشته باشد. متوسط ارزش هر دفعه معامله در بورس اوراق بهادار تهران از ۱۳۱/۵ میلیون ریال در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۱ به ۱۵۲/۶ میلیون ریال در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۲ افزایش یافته است. در جدول ۱۸ حجم، دفعات و ارزش هر دفعه معامله در بازار بورس اوراق بهادار تهران به تفکیک انواع بازار در نه ماهه نخست سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ عنوان شده است.

جدول ۱۸- حجم معاملات، دفعات معاملات و ارزش هر دفعه معامله در نه ماهه نخست سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲

بازار	حجم معاملات (میلیارد سهم یا ورقه)		درصد تغییر	دفعات معاملات (هزار دفعه)		درصد تغییر	متوسط ارزش هر دفعه معامله (میلیون ریال)	
	نه ماهه نخست ۱۴۰۱	نه ماهه نخست ۱۴۰۲		نه ماهه نخست ۱۴۰۱	نه ماهه نخست ۱۴۰۲			
	درصد تغییر	درصد تغییر		درصد تغییر	درصد تغییر			
سهام	۱,۳۱۸/۶	۱,۸۸۵/۳	۴۳/۰	۶۶,۷۵۰/۶	۹۳,۵۴۸/۶	۴۰/۱	۹۹/۶	۱۱۳/۰
اوراق بدهی	۰/۸	۰/۹	۱۵/۷	۳۷/۴	۸/۳	-۷۷/۷	۱۹,۰۲۸/۱	۱۰۳,۴۸۵/۱
مشتقه	۵۲/۷	۲۶/۰	-۵۰/۷	۱,۹۷۰/۱	۴,۱۷۷/۶	۱۱۲/۱	۱۵/۹	۴۷/۶
صندوق‌های قابل معامله	۱۹۶/۱	۲۹۶/۵	۵۱/۲	۸,۹۳۰/۹	۱۳,۹۹۵/۶	۵۶/۷	۳۱۵/۹	۳۸۷/۱
کل	۱,۵۶۸/۳	۲,۲۰۸/۷	۴۰/۸	۷۷,۶۸۹/۰	۱۱۱,۷۳۰/۲	۴۳/۸	۱۳۱/۵	۱۵۲/۶

مأخذ: سایت اینترنتی بورس اوراق بهادار تهران، قابل دسترسی در <http://new.tse.ir>

۱۴۰۲ به طور متوسط شرکت‌های کوچکتر با افزایش قیمت سهام بیشتری نسبت به شرکت‌های بزرگتر مواجه شده‌اند. شاخص آزاد شناور بورس اوراق بهادار تهران در انتهای آذر سال ۱۴۰۲ با ۴۴/۸ درصد افزایش نسبت به انتهای آذر سال ۱۴۰۱ به ۲,۸۲۸/۱ هزار واحد رسید. کمتر بودن رشد شاخص آزاد شناور^۶ از رشد شاخص کل به معنی آن است که در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۲، شرکت‌هایی که شناوری سهام آنها کمتر است بیش از شرکت‌هایی که شناوری سهام آنها بالا است، افزایش قیمت داشته‌اند. جدول ۱۹ اهم این آمار و ارقام را نشان می‌دهد.

براساس گزارش‌های ماهانه بورس تهران، ارزش بازار بورس اوراق بهادار تهران در انتهای آذر سال ۱۴۰۲ با ۳۹/۳ درصد افزایش نسبت به انتهای آذر سال ۱۴۰۱ به ۷۷,۱۵۴ هزار میلیارد ریال بالغ شد. همچنین ارزش بازار فرابورس ایران در انتهای آذر ۱۴۰۲ با ۳۸/۶ درصد افزایش نسبت به انتهای آذر ۱۴۰۱ به ۲۶,۵۸۰ هزار میلیارد ریال بالغ شد. شاخص کل بورس اوراق بهادار تهران و شاخص کل هموزن در بازه زمانی مذکور به ترتیب ۴۷/۷ درصد و ۷۰/۸ درصد افزایش یافته‌اند. بیشتر بودن رشد شاخص هموزن از شاخص کل بورس اوراق بهادار تهران حاکی از آن است که در نه ماهه نخست سال

جدول ۱۹- برخی از شاخص‌های بورس اوراق بهادار تهران در پایان آذر سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲

شاخص آزاد شناور (هزار واحد)	شاخص صنعت (هزار واحد)	شاخص مالی (هزار واحد)	شاخص کل (هزار واحد)	شاخص کل هموزن (هزار واحد)	ارزش بازار (هزار میلیارد ریال)	نه ماهه نخست ۱۴۰۲
۲,۸۲۸/۱	۲,۱۰۱/۱	۱,۹۴۹/۶	۲,۲۱۰/۲	۷۶۱/۴	۷۷,۱۵۴/۰	۱۴۰۲
۱,۹۵۲/۹	۱,۴۰۳/۵	۱,۴۴۷/۷	۱,۴۹۶/۲	۴۴۵/۷	۵۵,۳۷۹/۰	نه ماهه نخست ۱۴۰۱
۴۴/۸	۴۹/۷	۳۴/۷	۴۷/۷	۷۰/۸	۳۹/۳	درصد تغییر

مأخذ: سایت اینترنتی بورس اوراق بهادار تهران، قابل دسترسی در <http://new.tse.ir>

۱۴/۱ هزار میلیارد ریالی از این طریق منجر شد. در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۲، اولین نماد پذیره نویسی شده در بازار سرمایه‌گذاری حرفه‌ای بورس اوراق بهادار تهران با نماد «شگسترخ» به ارزش ۲۰/۰ هزار میلیارد ریال تأمین مالی شد. جدول ۲۰ جزئیات روش‌های مختلف تأمین مالی شرکت‌های بورسی را در نه ماهه نخست سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ با هم مقایسه می‌کند.

شرکت‌های حاضر در بورس اوراق بهادار تهران از ابتدای سال تا انتهای آذرماه سال ۱۴۰۲ معادل ۹۹۰/۰ هزار میلیارد ریال تأمین مالی انجام دادند که ۷۴/۵ درصد آن از طریق افزایش سرمایه (مطالبات و آورده نقدی یا اندوخته‌ها و سود انباشته) و ۱۰/۳ درصد آن از طریق انتشار اوراق بدهی و ۱۱/۷ درصد آن از طریق اوراق اختیار فروش تبعی صورت گرفت. همچنین سه شرکت سهام خود را برای اولین بار در بورس اوراق بهادار تهران عرضه اولیه کردند که در مجموع به تأمین مالی

۶ شناوری سهام یک شرکت نشان‌دهنده آن بخش از سهام شرکت است که توسط معامله‌گران کوتاه‌مدت خرید و فروش می‌شود و به عبارت دیگر، آن بخش از سهام شرکت که در مالکیت سهامداران بلندمدت، عمده و شرکت‌های بزرگ نیست. افزایش شناوری سهام شرکت‌ها در بازار سرمایه منجر به کاهش دستکاری قیمت، کاهش ریسک نقدشوندگی سهام و کاهش حباب قیمتی در بازار می‌شود. شاخص آزاد شناور بورس اوراق بهادار تهران، تغییرات ارزش شرکت‌ها در این بازار را بر وزن درصد سهام شناور آنها محاسبه می‌کند.

جدول ۲۰- روش‌های تأمین مالی شرکت‌های حاضر در بورس (هزار میلیارد ریال)

درصد تغییر نه ماهه ۱۴۰۲ به نه ماهه ۱۴۰۱	نه ماهه نخست سال ۱۴۰۲		نه ماهه نخست سال ۱۴۰۱		
	سهام از کل (درصد)	ارزش	سهام از کل (درصد)	ارزش	
-۳۳/۱	۱۰۰/۰	۹۹۰/۰	۱۰۰/۰	۱,۴۷۹/۶	جمع کل
-۴۱/۲	۷۴/۵	۷۳۷/۹	۸۴/۸	۱,۲۵۴/۳	افزایش سرمایه (به جز تجدید ارزیابی و صرف سهام)
۱۲۲/۷	۱/۴	۱۴/۱	۰/۴	۶/۳	عرضه اولیه
-	۲/۰	۲۰/۰	۰/۰	۰/۰	پذیره نویسی
-۳۸/۶	۱۰/۳	۱۰۲/۱	۱۱/۲	۱۶۶/۴	انتشار اوراق بدهی
۱۲۰/۴	۱۱/۷	۱۱۵/۸	۳/۶	۵۲/۵	انتشار اوراق اختیار فروش تبعی

مأخذ: شرکت بورس اوراق بهادار تهران، مدیریت آمار و اطلاعات، گزارش تفصیلی ماهانه بازار، آذرماه ۱۴۰۲

۸. سایر تحولات

طور واقعی کاهش یافته، اما حقوق بازنشستگی تا حدی با تورم تعدیل شده است. این مهم بر تشدید نابرابری در این دوره تأثیرگذار بوده است. در سال‌های اخیر، خانوارهایی که بیشترین آسیب را از دوره‌های رکود اقتصادی دیده‌اند، کمترین بهره را از دوره‌های رشد اقتصادی برده‌اند. به همین دلیل است که رشد اقتصادی ایجاد شده در سه سال اخیر احتمالاً تأثیر چندانی بر کاهش فقر نداشته است. داده‌های مرکز آمار از درآمد و هزینه خانوار نیز این مهم را تأیید می‌کنند. سهم هزینه‌های خوراکی خانوارهای شهری که از ۲۳/۳ درصد کل هزینه‌های آنها در سال ۱۳۹۶ به ۲۵/۹ درصد در سال ۱۳۹۹ افزایش یافته بود، در سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ نه تنها کاهش نیافت، بلکه به ترتیب به ۲۶/۶ و ۲۷/۵ درصد افزایش یافت. افزایش سهم خوراک از کل هزینه‌های خانوار می‌تواند یکی از نشانه‌های کاهش سطح رفاهی خانوار باشد. این در حالی است که در این دو سال رشدهای اقتصادی مثبت قابل توجهی به ثبت رسیده‌اند.

اخیراً بانک جهانی در گزارشی اشاره کرده است که حدود ۱۰ میلیون نفر در فاصله سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۲۰ به جمعیت فقیر ایران اضافه شده است. از آنجایی که ایران در دسته کشورهای با درآمد متوسط رو به بالا قرار گرفته است، خط فقر معادل ۶/۸۵ دلار (بر حسب برابری قدرت خرید) در روز برای هر نفر در نظر گرفته می‌شود. به این ترتیب در سال ۲۰۲۰ حدود ۲۸/۱ درصد از مردم ایران درآمد روزانه‌ای کمتر از این رقم داشته‌اند. البته این همه ماجرا نیست، چرا که این گزارش اذعان دارد که حدود نیمی از مردم ایران در خطر فرو رفتن به زیر خط فقرند، چرا که احتمال سقوط به زیر خط فقر در آینده نزدیک برای آنها بیش از ۲۰ درصد است. یکی از عوامل اصلی این روند، تشدید نابرابری است. از نظر حمایت اجتماعی، بین دو روش حمایتی یارانه نقدی و حقوق بازنشستگی، فقرا عمدتاً به یارانه‌های نقدی متکی‌اند. این در حالی است که در سال‌های اخیر پرداخت یارانه نقدی و معیشتی به

۹. نکات کلیدی

- دهک‌های پایین درآمدی حکایت دارد.
- با وجود کاهش حدوداً ۱۹۰ هزار میلیارد تومانی دارایی‌های خارجی بانک مرکزی در نیمه نخست سال جاری، در همین مدت و به دلیل افزایش خالص بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی و رشد بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی، معادل ۱۴/۱ درصد بر پایه پولی افزوده شده است. به نظر می‌رسد با استقرار دولت از صندوق توسعه ملی در نیمه دوم سال، کاهش ذخایر خارجی بانک مرکزی نیز تا حد زیادی جبران شود.
- در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۲، صادرات کالا به پنج کشور چین، عراق، امارات متحده عربی، ترکیه و هند حدود ۷۳/۷ درصد از مجموع ارزش صادرات گمرکی کشور و واردات کالا از پنج کشور امارات متحده عربی، چین، ترکیه، آلمان و هند حدود ۷۶/۶ درصد از کل ارزش واردات کالا به ایران را در بر می‌گیرد.

- رشد اقتصادی نیمه نخست سال ۱۴۰۲ معادل ۴/۷ درصد بوده که ۱/۴ واحد درصد از آن مدیون بخش نفت است.
- رشد مصرف بخش خصوصی در نیمه نخست سال ۱۴۰۲ معادل ۵/۹ درصد و رشد تشکیل سرمایه ثابت ناخالص معادل ۴/۵ درصد بوده است.
- با وجود رکود معاملات در بازار مسکن در سال ۱۴۰۲، قیمت مسکن در شهر تهران در آبان ماه سال ۱۴۰۲ حدود ۶۸/۳ درصد بیشتر از مقطع مشابه سال ۱۴۰۱ بوده است. دلیل این امر رشد قابل توجه قیمت‌ها در ماه‌های پایانی سال گذشته بوده است.
- در آذرماه ۱۴۰۲، مسیر نرخ تورم ماهانه و نقطه به نقطه مجدداً صعودی شده است. این در حالی است که به لطف کنترل مقداری ترازنامه بانک‌ها، نرخ رشد نقدینگی به حدود ۲۶ درصد فرو افتاده است. حدود ۱۶/۶ واحد درصد از تورم سالانه ۴۴/۴ درصدی آذرماه، سهم گروه خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها بوده که از فشار تورم بر

گزارش فصلی تحولات اقتصاد ایران | پاییز ۱۴۰۲

تهیه شده در مرکز تحقیقات اقتصادی بانک خاورمیانه
کارشناسان: حسین سلطان آبادی، آرین آقابیگی، یاسر پاکدامن، باقر قاندي

طراح ساختار بصری: حنا ننه نیازمند
گرافیکست و صفحه آرا: میترا دهقانی

